

INDICATORII REFORMEI ÎN JUSTIȚIE PENTRU MOLDOVA

Noiembrie 2002

© Asociația Avocaților Americani

Afirmațiile și analizele incluse în textul de față sunt realizate de Inițiativa Juridică pentru Europa Centrală și Eurasia a Asociației Avocaților Americani (ABA/CEELI), care este singura responsabilă pentru conținutul său. Comitetul Director al Asociației Avocaților Americani nu a examinat și nici nu a autorizat conținutul documentului. Prin urmare, punctele de vedere exprimate în prezentul text nu trebuie să fie considerate ca reprezentând politica ABA. Mai mult, nimic din acest raport nu trebuie să fie considerat asistență juridică pentru cazuri particulare și cei care îl citesc trebuie să solicite astfel de asistență de la propriul jurist. Această publicație a fost posibilă datorită susținerii acordate de Misiunea Regională pentru Ucraina, Moldova și Bielarus a Agenției Statelor Unite pentru Dezvoltare Internațională, în condițiile Acordului de Cooperare Asociat nr. 121-A-00-00-00821-00 și ale Acordului Principal de Cooperare nr. ENI-A-00-00-00003-00. Opiniile exprimate în prezentul text aparțin autorilor și nu reflectă neapărat punctul de vedere al Agenției Statelor Unite pentru Dezvoltare Internațională.

ISBN: 1-59031-278-3

Tipărit în Republica Moldova

Dreptul de autor © 2003 aparține Asociației Avocaților Americani și Inițiativei Juridice pentru Europa Centrală și Eurasia

Cuprins

Introducere	i
Moldova – Prezentare generală	
Contextul juridic	1
Istoricul puterii judecătorești	2
Structura instanțelor judecătorești	2
Condiții pentru exercitarea funcției de judecător	4
<i>Calificări</i>	4
<i>Numire și durata mandatului</i>	4
<i>Perfecționare</i>	4
Echipa de evaluatori	4
Analiza indicatorilor reformei în justiție (JRI) pentru Moldova, 2002	
Tabel de corelări de factori	5
I. CALITATE, EDUCAȚIE ȘI DIVERSITATE	6
1. Calificarea și pregătirea judecătorilor	6
2. Proceduri de selecție/numire	8
3. Pregătirea continuă a judecătorilor	10
4. Reprezentarea minorităților și a genurilor	12
II. COMPETENȚE JUDECĂTOREȘTI	13
5. Controlul judiciar al legislației	13
6. Supravegherea judecătorească a activității organelor administrative	14
7. Jurisdicția instanțelor judecătorești asupra cauzelor de încălcare a drepturilor și libertăților civile ale persoanelor	15
8. Sistemul căilor de atac	17
9. Audierea părților/citare/punere în executare	18
III. RESURSE FINANCIARE	20
10. Influența asupra bugetului justiției	20
11. Salarizarea adecvată a judecătorilor	21
12. Clădirile instanțelor de judecată	23
13. Protecția judecătorilor	24
IV. GARANȚII STRUCTURALE	25
14. Garantarea perioadei de încadrare în funcție	25
15. Criterii obiective de promovare în cadrul justiției	26
16. Imunitatea judecătorului pentru acțiunile sale în calitate oficială	28
17. Eliberarea din funcție a judecătorilor și sancțiunile disciplinare	29
18. Repartizarea dosarelor	31
19. Asociații ale judecătorilor	32
V. RESPONSABILITATE ȘI TRANSPARENTĂ	33
20. Hotărârile judecătorești și influențele externe	33
21. Cod deontologic	34
22. Proceduri de plângere împotriva conduitei judecătorești	35

23.	Accesul publicului și al presei la ședințele de judecată.....	36
24.	Publicarea hotărârilor judecătorești	37
25.	Păstrarea informațiilor din timpul procesului	37
VI.	EFICIENȚĂ.....	38
26.	Personalul auxiliar al instanțelor de judecată	38
27.	Posturi în justiție	39
28.	Sisteme de gestiune și urmărire a circuitului dosarelor.....	40
29.	Dotări cu aparatură informatică și de birou	41
30.	Distribuția și indexarea legislației curente.	41

Introducere

Raportul *Indicatorii reformei în justiție* (JRI) este un instrument elaborat de Inițiativa Juridică pentru Europa Centrală și Eurasia a Asociației Avocaților Americani (ABA/CEELI). Scopul său este de a evalua o serie de factori importanți pentru reforma în justiție din democrațiile în plină dezvoltare. Într-o epocă în care eforturilor de reformă juridică și de drept li se acordă o mai mare atenție decât în trecut, JRI constituie un mecanism de evaluare adecvat și important. JRI va permite ABA/CEELI, finanțatorilor săi, precum și noilor state democratice să își definească mai bine obiectivele programelor de reformă a justiției și să monitorizeze progresul către realizarea unor sisteme de justiție mai responsabile, mai eficiente și mai independente.

ABA/CEELI s-a angajat în acest proiect fiind conștientă că nu există un acord unanim asupra tuturor aspectelor particulare pe care le implică reforma în justiție. ABA/CEELI recunoaște în special faptul că există diferențe de cultură juridică ce pot face ca unele aspecte să fie mai mult sau mai puțin relevante într-un context anume. Cu toate acestea, după un deceniu de activitate în domeniu, ABA/CEELI a ajuns la concluzia că fiecare din cei treizeci de factori examinați în acest document poate avea un impact semnificativ asupra procesului de reformă juridică. Astfel, examinarea acestor factori creează o bază pe care pot fi structurate programele de asistență tehnică și se pot evalua elementele procesului de reformă.

Caracterul tehnic al JRI face distincția dintre acest tip de instrument de evaluare și alte evaluări independente similare, precum *Raportul asupra drepturilor omului* al Departamentului de Stat al Statelor Unite sau *Națiuni în tranziție* al Freedom House. Evaluarea JRI nu oferă un comentariu narativ asupra situației generale a justiției dintr-o țară. Mai degrabă, analiza reliefează condițiile specifice, prevederile legale și mecanismele prezente în sistemul de justiție al unei țări și evaluează cât de bine sunt ele corelate, la momentul evaluării, cu criteriile specifice reformei. În plus, trebuie subliniat că acest proces analitic nu reprezintă un studiu statistic. JRI este, în primul rând, o investigație juridică care scoate la suprafață un spectru divers de informații, care descriu sistemul de drept al unei țări.

Evaluarea eforturilor de reformă

Evaluarea progresului pe care îl înregistrează o țară pe calea către reforma justiției este marcată de numeroase provocări. Nu există un criteriu unic care să servească drept punct de referință și mulți dintre factorii luați în general în considerație sunt dificil de cuantificat. De exemplu, conceptul de bază al unei justiții independente insistă, în mod inerent, asupra factorului calitativ și nu poate fi măsurat pur și simplu numărând judecătorii și instanțele judecătorești dintr-o țară. Este greu să găsești și să interpretezi „dovezi de imparțialitate, neamestec și sfera autorității unei justiții ca instituție”. Larkins, *Independența justiției și democratizarea: o analiză teoretică și conceptuală*, 44 Am. J. Comp.L. 611 (1996). Larkins dă ca exemplu următoarele erori ale încercărilor anterioare de a măsura independența justiției:

- (1) fundamentarea pe indicatori formali a independenței justiției care nu corespund realității,
- (2) lipsa de informații adecvate cu privire la instanțe, uzuală pentru studiile de drept comparat,
- (3) dificultățile inerente în interpretarea semnificației rezultatelor justiției sau
- (4) natura arbitrară a atribuirii unei evaluări numerice unor atribute ale independenței justiției.

Id. P. 615.

Larkins face apoi o analiză critică a unui studiu din anul 1975 elaborat de David S. Clark, prin care s-a încercat o evaluare numerică a autonomiei curților supreme din America Latină. În realizarea „scorului său de eficiență a justiției”, Clark a inclus indicatori cum ar fi garanții de inamovibilitate, modul de destituire, modul de numire și garanții de natură salarială. Clark, *Protecția Constituției prin justiție în America Latină*, 2 HASTINGS CONST. L. Q. 405 – 442 (1975).

Problema însă constă în faptul că acești indicatori formali ai independenței justiției deseori nu erau în conformitate cu realitatea. De exemplu, deși judecătorii celei mai înalte instanțe din Argentina aveau garanția inamovibilității, Curtea Supremă fusese deja epurată de cel puțin cinci ori, începând din anii 40. Prin includerea unor asemenea factori, Clark a supraestimat...independența instanțelor din unele țări, plasând unele instanțe lipsite de independență, cum ar fi cea din Brazilia, înaintea celei din Costa Rica, țară care este aproape universal recunoscută ca având justiția cu cel mai mare grad de independență din America Latină.

Larkins, *supra*, p. 615.

Fundamentarea pe criterii mai degrabă subiective decât obiective este la fel de susceptibilă de critică. De exemplu, Larkins, *supra*, p. 618, (criticând metodologia care a constat din interogarea a 84 sociologi în privința instanțelor din America Latină, considerând că aceștia au vorbit mai mult din auzite). Mai mult, nici prin interviuarea judecătorilor nu se obțin întotdeauna informații sigure: „este puțin probabil ca judecătorii să recunoască faptul că au ajuns la o anumită concluzie pentru că au fost supuși unor presiuni de către anumite persoane; în schimb, ei au capacitatea de a-și ascunde lipsa de autonomie”. Larkins, *supra*, at 616.

Metodologia ABA/CEELI

ABA/CEELI a căutat o soluție pentru aceste probleme și critici prin includerea de criterii atât obiective, cât și subiective, și fundamentând criteriile examinate pe unele norme internaționale de bază, precum cele specificate în *Principiile de bază ale Organizației Națiunilor Unite cu privire la independența justiției*; *Recomandarea Consiliului European R (94) 12 „Despre Independența, eficiența și rolul judecătorilor”*; și *Carta Europeană privind statutul judecătorilor a Consiliului European*. S-a făcut, de asemenea, referire la *Analiza asupra independenței puterii judecătorești*, elaborată de ABA/CEELI și la criteriile utilizate de către Asociația Internațională a Judecătorilor la evaluarea cererilor de înscriere.

Inspirându-se din aceste norme, ABA/CEELI a pregătit o serie de treizeci de enunțuri, identificând factorii de natură a indica progresul spre o justiție responsabilă, eficientă și independentă. Pentru a veni în ajutorul evaluatorilor în analiza acestor factori, ABA/CEELI a elaborat o serie de comentarii ce corespund fiecărui factor, în care se specifică fundamentarea enunțului și se discută importanța sa. Setul complet de comentarii este inclus în *Manualul evaluatorilor JRI* care este pus la dispoziția membrilor echipei de evaluatori. S-a încercat în special să nu se acorde mai multă importanță, în domeniul structurii și funcției puterii judecătorești, conceptelor americane decât celor europene. De aceea, sunt incluși anumiți factori cu care un judecător american sau unul european este oarecum nefamiliarizat, dar trebuie să se înțeleagă că intenția a fost să se utilizeze tot ceea ce este mai bun din ceea ce oferă cele mai importante tradiții juridice. Categoriile incluse se ocupă de calitatea, educația și diversitatea judecătorilor; jurisdicția și puterile judecătorești; protecții financiare și structurale; responsabilitate și transparență și aspecte legate de eficiența justiției.

Utilizarea unui mecanism de evaluare pe bază de „scoruri” a constituit unul dintre cele mai dificile și mai controversate aspecte ale acestui proiect și ABA/CEELI a dezbătut problema la nivel intern. În perioada 1999-2001, ABA/CEELI a testat diverse mecanisme de evaluare pe bază de scoruri. În urma unei discuții animate cu membrii Consiliului Executiv și Comitetului Consultativ al ABA/CEELI, precum și cu experți externi, ABA/CEELI a decis să renunțe la orice încercare de a oferi un scor global cu privire la progresul reformei unei țări pentru a demonstra foarte clar că JRI nu este destinat să fie o evaluare cuprinzătoare a unui sistem de justiție.

În ciuda acestei concluzii generale, ABA/CEELI a hotărât totuși că se pot face evaluări calitative

în privința unor factori specifici. Astfel, fiecărui factor sau enunț i se acordă una din trei valori: *pozitiv*, *neutru* sau *negativ*. În cazul în care enunțul corespunde în mare măsură realității dintr-o țară anume, țara va primi calificativul „pozitiv” pentru enunțul respectiv. Dacă enunțul nu este deloc reprezentativ pentru condițiile din țara respectivă, aceasta primește calificativul „negativ”. Dacă condițiile din țară corespund din unele puncte de vedere dar nu și din altele, ea primește calificativul „neutru”. Cf. Cohen, *Partidul Comunist Chinez și „Independența Justiției”: 1949-59*, 82 HARV. L. REV. 972 (1969), (unde se sugerează că gradul de independență a justiției se plasează pe o scară de la „o justiție total independentă la una total aservită). Din nou, așa cum s-a arătat mai sus, ABA/CEELI a decis să nu acorde un calificativ cumulativ sau global deoarece, în concordanță cu comentariile critice ale lui Larkin, ABA/CEELI a hotărât că o asemenea încercare de evaluare globală nu ar aduce nimic bun.

În schimb, rezultatele celor treizeci de evaluări separate sunt puse într-un format tipizat în fiecare evaluare de țară. După fiecare factor, se prezintă corelarea evaluată și un rezumat care descrie pe ce se bazează concluzia respectivă. În plus, este inclusă și o analiză mai profundă, care detaliază diversele aspecte implicate. Catalogarea datelor în acest mod facilitează încorporarea lor într-o bază de date și dă posibilitate utilizatorilor să compare cu ușurință performanțele unor țări diferite în domenii specifice și - pe măsură ce JRI-urile sunt actualizate – ale aceleași țări pe parcursul timpului.

Sociologii ar putea argumenta că unele dintre criteriile ar fi putut fi mai bine evaluate prin sondaje de opinie sau prin interviuri mai extinse luate juriștilor și personalului instanțelor. Ținând cont de constrângerile de timp și a celor legate de costul potențial prohibitiv, ABA/CEELI a decis să structureze aceste probleme astfel încât să se poată găsi răspunsuri eficiente prin chestionarea limitată a unor persoane de referință, judecători, avocați, ziariști și observatori externi care posedă cunoștințe detaliate despre justiție. În ansamblu, JRI este conceput să fie aplicat rapid de către unul sau mai mulți experți care cunosc țara și regiunea și care culeg informații obiective și realizează interviurile necesare pentru a putea face o evaluare a fiecăruia dintre acești factori.

Unul dintre scopurile evaluării este acela de a ajuta ABA/CEELI – și pe finanțatorii ei, organizațiile interesate și țările-gazdă – să determine eficacitatea programelor lor de reformă a justiției și să ajute la identificarea viitoarelor necesități de asistență. Multe dintre problemele ridicate (cum ar fi salariile și influențele externe) nu pot fi, bineînțeles, rezolvate direct și eficient de către furnizorii externi de asistență tehnică. ABA/CEELI recunoaște, de asemenea, că domeniile reformei justiției care pot fi abordate de către asistența externă, cum ar fi cursurile de perfecționare, s-ar putea să nu fie cele mai importante. Deținerea celui mai instruit corp de judecători din lume nu reprezintă o garanție a existenței unei justiții responsabile, eficiente sau independente; și totuși, toți judecătorii trebuie să fie foarte bine pregătiți. Mai mult, relația dintre asistența externă și justiția unei țări poate fi în cel mai bun caz fragilă. În mod evident, realizarea unui corp judecătoresc cu adevărat competent necesită o reală voință politică și preocupare din partea țării în care se face reforma. Totuși, este important ca aspectele principale să fie examinate pe baza unor criterii care să ofere și o oarecare cuantificare, astfel încât forțele progresiste să poată contribui la o mai bună direcționare a reformei. ABA/CEELI oferă acest rezultat al activității sale ca reprezentând un pas în această direcție și dorește să primească din partea persoanelor interesate comentarii constructive.

Contribuții

Lisa Dickieson, director, Programe de Reformă a Justiției, Inițiativa Juridică pentru Europa Centrală și Eurasia a Asociației Avocaților Americani (ABA/CEELI) (1995 - 2000), și Mark Dietrich, membru, Baroul Statului New York, și consilier al ABA/CEELI, au elaborat conceptul original și proiectul JRI. Scott Carlson, director, Programe de Reformă a Justiției, ABA/CEELI (2000-prezent) a coordonat finalizarea JRI. Jenner Bryce Edelman, asistent de program, ABA/CEELI, și James McConkie, stagiar, ABA/CEELI, au sprijinit activitatea de cercetare și

compilare a JRI.

În timpul procesului de elaborare a JRI, ABA/CEELI a beneficiat de contribuția substanțială a două grupuri de consultanți și experți. ABA/CEELI dorește să mulțumească membrilor Primului Comitet Judiciar Consultativ al ABA/CEELI, și anume lui Tony Fisser, Marcel Lemonde, Ernst Markel, Joseph Nadeau, Mary Noel Pepys, și Larry Stone, care au revizuit versiunile inițiale ale acestui document. De asemenea, ABA/CEELI mulțumește membrilor celui de-al Doilea Comitet Judiciar Consultativ, care au revăzut versiunile revizuite, și anume lui Luke Bierman, Macarena Calabrese, Elizabeth Dahl, Elizabeth Lacy, Paul Magnuson, Nicholas Mansfield, Aimee Skrzekut-Torres, Roy T. Stuckey, Robert Utter, și Russell Wheeler, care s-au ocupat de finalizarea JRI. În sfârșit, ABA/CEELI dorește să aducă mulțumiri experților care au contribuit la elaborarea *Analizei privind independența puterii judecătorești* a ABA/CEELI: James Apple, Dorothy Beasley, Nicholas Georgakopolous, George Katrougalos, Giovanni Longo, Kenneth Lysyk, Roy Schotland, Terry Shupe, Patricia Wald, și Markus Zimmer.

Moldova – Prezentare generală

Contextul juridic

Republica Moldova este un stat independent, împărțit sub aspect administrativ în 11 județe (ce urmează a fi înlocuite în 2003 cu treizeci și două raioane) și unitatea teritorială autonomă Găgăuzia. Deși Constituția declară Republica Moldova drept un stat unitar, autoritățile de fapt nu controlează regiunea transnistreană, situată de-a lungul graniței de est a Moldovei. Chiar dacă statutul proclamat de independență al Transnistriei nu a fost recunoscut pe plan internațional, Transnistria menține un sistem juridic separat asupra căruia legislația moldovenească nu se răsfrânge. Guvernul Moldovei și autoritățile transnistrene au început negocieri privind o propunere de federalizare a Moldovei pentru a rezolva statutul Transnistriei.¹ Republica Moldova este condusă de un Președinte, Guvern, Parlament, puterea judecătorească, Curtea Constituțională și autoritățile locale.

Autoritatea legislativă o deține Parlamentul care este alcătuit din 101 deputați aleși pentru un mandat de patru ani. Responsabilitățile Parlamentului includ adoptarea și interpretarea legilor, ratificarea sau denunțarea tratatelor internaționale, adoptarea actelor privind amnistia, inițiativa legislativă, aprobarea bugetului național și declararea referendumurilor. Parlamentul aprobă, prin acordarea votului de încredere, întreaga listă de membri ai Guvernului, precum și programul de activitate al acestuia prezentat de către candidatul la funcția de prim-ministru desemnat de către Președintele țării. De asemenea, Parlamentul poate să demită prim-ministrul și Guvernul prin votul de neîncredere al simplei majorități.

Președintele Republicii Moldova este șeful statului și deține împuterniciri executive deopotrivă cu Guvernul. Președintele este ales de către Parlament, prin vot secret, pentru o perioadă de patru ani. Președintele reprezintă statul în relațiile internaționale și este comandantul suprem al forțelor armate. El desemnează candidatura primului-ministru care trebuie să obțină votul de încredere în Parlament. Dacă două candidaturi nu reușesc să obțină acest vot, Președintele poate dizolva Parlamentul, urmând a fi organizate alegeri anticipate. Această procedură poate fi folosită și în cazul în care pe parcursul a 3 luni este blocată procedura de adoptare a legilor. Legile adoptate de către Parlament sunt înaintate Președintelui pentru a fi promulgate. Președintele poate trimite legile înapoi Parlamentului pentru reexaminare, dar nu le poate supune dreptului de veto în cazul în care Parlamentul le adoptă a doua oară.

Guvernul este alcătuit din prim-ministru, prim-viceprim-miniștri, viceprim-miniștri, miniștri și alți membri. El este responsabil de propunerea și realizarea politicii interne și externe a statului, precum și de exercitarea conducerii generale asupra administrației publice.

Alegerile parlamentare din februarie 2001, au fost câștigate de către Partidul Comuniștilor din Moldova care deține 71 de locuri din 101 existente în Parlament. Vladimir Voronin, președintele partidului, a fost ales în funcția de Președinte al țării.

Autoritatea judecătorească este alcătuită din judecători de la judecătorii, tribunale², Curtea de Apel, Curtea Supremă de Justiție și de la alte instanțe specializate, precum și din procurori.

---

¹ La momentul scrierii acestui raport, statutul Transnistriei rămâne unul de republică auto-proclamată. Drept rezultat al disputelor existente între Transnistria și Republica Moldova, interviurile realizate au fost foarte limitate și nu au produs informații semnificative în baza cărora autorii ar fi putut trage concluzii cu privire la starea reformei în justiție din Transnistria. De aceea, conținutul acestui raport și concluziile la care s-a ajuns exclud sistemul judiciar din Transnistria.

² Constituția Republicii Moldova a fost modificată prin legea adoptată la 21 noiembrie 2002. Când se va purcede la implementarea ei, urmează să fie modificate articolele 115, 116, 122 și 123 din Constituție. De asemenea, în conformitate cu această lege vor fi eliminate tribunalele și se vor institui mai multe curți de apel. Întrucât aceste modificări

Curtea Constituțională, care nu face parte din sistemul judecătoresc, se pronunță numai asupra chestiunilor de natură constituțională.

Ierarhia legilor începe cu Constituția și legile constituționale, urmate de legile organice care sunt legi adoptate de Parlament pentru a reglementa unele domenii specificate în Constituție. În ordinea ierarhică urmează legile ordinare adoptate de către Parlament. Actele normative subordonate legilor includ actele Președintelui, Guvernului și cele ale organelor administrației de stat. Ele au o putere juridică inferioară legilor. Tratatul și convențiile internaționale privind drepturile omului la care Republica Moldova este parte au prioritate față de legile ei naționale, în conformitate cu articolul 4 din Constituția Republicii Moldova.

Istoricul puterii judecătorești

Principatul Moldovei s-a format ca stat suveran la mijlocul secolului 14. În 1812, în urma războiului ruso-turc, teritoriul principatului Moldovei dintre râurile Nistru și Prut a fost încorporat în Imperiul Rus ca o provincie distinctă numită Basarabia. În 1918, Basarabia a devenit parte a României, iar sistemul ei judecătoresc a urmat structura și legile românești până în 1940, când teritoriul Basarabiei a fost anexat la Uniunea Sovietică, devenind una din cele cincisprezece republici.

În perioada sovietică, sistemul judecătoresc din Moldova era alcătuit dintr-un sistem de instanțe de două nivele, cu judecătorii locale și Judecătoria Supremă a Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești care, în schimb, se subordona Judecătoriei Supreme a U.R.S.S. Hotărârile judecătorești puteau fi atacate doar prin recurs și căile extraordinare de atac; apelul nu era autorizat drept cale de atac. Principiul contradictorialității nu se folosea în cadrul ședințelor judecătorești, iar instanțele aveau un rol activ în investigarea cazurilor. Sistemul sovietic nu asigura împărțirea puterilor de stat. În consecință, puterea judecătorească, precum și cele executivă și legislativă, formau un singur subiect de guvernare subordonat partidului comunist.

În august 1991, Moldova și-a declarat independența față de U.R.S.S., iar în iunie 1994, Parlamentul a adoptat Concepția reformei judiciare și de drept al cărei scop era de a crea un statut și funcții noi pentru instanțele judecătorești, precum și de a modifica statutul judecătorilor. De asemenea, în 1994, noua Constituție stabilea cadrul juridic pentru organizarea și funcționarea sistemului judecătoresc. Conform Constituției, puterile legislativă, executivă și judiciară, sunt separate. Reforma judiciară a fost implementată pe scară largă în 1996, după adoptarea legislației privind implementarea acesteia.

Structura instanțelor

Moldova are un sistem de instanțe de patru nivele alcătuit din Curtea Supremă de Justiție, Curtea de Apel, tribunale și judecătorii. Judecătoria Militară, Judecătoria Economică de Circumscripție Chișinău și Judecătoria Economică a Republicii Moldova sunt judecătorii specializate din cadrul sistemului judecătoresc, create pentru a soluționa anumite categorii de dosare. În anul 2000, s-a dispus instituirea colegiilor specializate de contencios administrativ în cadrul unor instanțe comune.

Curtea Supremă de Justiție este cea mai înaltă instanță de judecată din sistemul judiciar. Ea funcționează ca instanță supremă de recurs și exercită controlul hotărârilor judecătorești contestate pe cale extraordinară de atac. Regulile de procedură prevăd trei moduri de atacare a hotărârilor judecătorești: (1) apelul (instanța de apel poate reevalua faptele); (2) recursul (instanța de revizuire poate în general numai să evalueze cum s-au aplicat legile la fapte); și (3) calea extraordinară de atac (redeschiderea dosarului după descoperirea unor împrejurări

---

nu au fost implementate la data scrierii raportului, autorii nu au discutat schimbările introduse prin această lege. Vezi Legea Nr. 1471-XV din 21.11.2002, M.O. No.169/1054-1294 (2002).

extraordinare, de exemplu, infracțiune comisă de judecător în legătură cu o hotărâre pronunțată). De asemenea, Curtea Supremă judecă în primă instanță anumite cauze prevăzute prin lege (de exemplu, cauzele penale împotriva unor funcționari cu funcții înalte în stat, cum sunt Președintele Republicii Moldova; deputații în Parlament; membrii guvernului; judecătorii de la Curtea Constituțională, Curtea Supremă de Justiție și Curtea de Apel; membrii Curții de Conturi; procurorii de la Procuratura Generală, cei de nivelul Curții de Apel și generalii). Curtea Supremă operează prin Colegiile Civil, Penal și Economic, sau prin Plen care este alcătuit din totalitatea judecătorilor ei. Plenul Curții Supreme poate emite decizii explicative generale cu privire la dreptul material și procesual, care însă se află în afara contextului unui caz particular, pentru a instrui instanțele de nivel mai jos în domeniul aplicării anumitor legi. Cu toate acestea, respectivele hotărâri explicative nu au caracter obligatoriu și statut de precedent.

Curtea de Apel, situată în Chișinău, are jurisdicție de apel și recurs asupra hotărârilor instanțelor de nivel mai jos. Ea poate judeca anumite categorii de cauze în primă instanță (de exemplu, cauze de contencios administrativ atunci când sunt atacate actele autorităților publice centrale).

Cele cinci **tribunale** din Chișinău, Bălți, Bender, Cahul și Comrat, au jurisdicție de apel asupra hotărârilor judecătorilor și judecă în primă instanță anumite categorii de cauze (de exemplu, omor premeditat cu circumstanțe agravante).

Există patruzeci și patru de **judecătorii** de sector și municipale. Ele judecă cauze penale, civile și administrative ce nu sunt încredințate în mod direct altor instanțe. Hotărârile lor pot fi atacate în instanțele superioare.

Judecătoriile specializate au jurisdicție asupra unor categorii limitate de cauze. Cele două **judecătorii economice** judecă litigiile comerciale, inclusiv cele legate de faliment, dintre persoane juridice și persoane fizice înregistrate ca antreprenori. Judecătoria Economică de circumscripție Chișinău judecă cazurile în primă instanță, iar Judecătoria Economică Republicană este instanța de apel și de asemenea funcționează ca primă instanță pentru anumite categorii de cazuri prevăzute de lege (de exemplu, când se depune o cerere pentru apărarea intereselor statului). Curtea Supremă de Justiție soluționează recursurile împotriva hotărârilor judecătorilor economice.

Judecătoria militară din Chișinău examinează cauzele penale în care este implicat personalul militar. De asemenea, ea judecă și cauzele civile cu privire la prejudiciile cauzate prin infracțiunile comise de militari. Colegiile Curții de Apel și ale Curții Supreme de Justiție judecă apelurile și recursurile împotriva hotărârilor judecătorei militare și judecă unele cazuri în primă instanță.

Curtea Constituțională este oficial în afara ramurii judiciare și este independentă de orice altă autoritate publică. Ea este singurul organ de jurisdicție constituțională din Republica Moldova și îndeplinește următoarele funcții: (1) exercită controlul constituționalității legilor și hotărârilor adoptate de Parlament, a decretelor Președintelui, a hotărârilor și ordonanțelor Guvernului, precum și a tratatelor internaționale la care Moldova este parte; (2) interpretează Constituția; (3) se pronunță asupra inițiativelor de revizuire a Constituției; (4) confirmă rezultatele referendumurilor republicane; (5) confirmă rezultatele alegerilor parlamentare și prezidențiale; (6) constată împrejurările care justifică dizolvarea Parlamentului, demiterea Președintelui Republicii Moldova sau interimatul funcției de Președinte, precum și incapacitatea Președintelui de a-și îndeplini îndatoririle mai mult de 60 de zile; (7) rezolvă cazurile excepționale de neconstituționalitate a actelor juridice, la sesizarea Curții Supreme de Justiție; și (8) hotărăște asupra chestiunilor legate de constituționalitatea partidelor politice. Actele juridice determinate drept neconstituționale devin nule din momentul adoptării de către Curtea Constituțională a hotărârii respective.

Condiții pentru exercitarea funcției

Calificări

Toți judecătorii trebuie să aibă capacitatea de exercițiu al drepturilor, să fie licențiați în drept, să aibă stagiul cerut de lege, să nu aibă antecedente penale, să aibă o reputație bună și să cunoască limba de stat. Candidații la funcția de judecător în judecătorii trebuie să aibă nu mai puțin de 30 de ani și un minim de cinci ani de vechime în specialitate juridică, sau în cazul în care candidatul are mai puțin de cinci dar mai mult de trei ani de vechime în specialitate juridică, el sau ea trebuie mai întâi să efectueze un stagiul în cadrul unei instanțe de judecată. Candidații la funcția de judecător în tribunale, Curtea de Apel sau Curtea Supremă de Justiție, sunt obligați să aibă o vechime în funcția de judecător de cel puțin cinci, șapte sau cincisprezece ani, respectiv. Prin modificarea Constituției din noiembrie 2002, a fost redusă cerința respectivă pentru judecătorii de la Curtea Supremă de Justiție până la 10 ani de vechime în funcția de judecător.

Candidații la funcția de judecător în Curtea Constituțională trebuie să fie licențiați în drept, să aibă o înaltă competență profesională și cel puțin cincisprezece ani de vechime în activitatea juridică, în învățământul juridic superior, sau în activitatea științifică.

Numire și durata mandatului

Judecătorii de la judecătorii, tribunale, Curtea de Apel și judecătoriile specializate sunt numiți în funcție de către Președintele Republicii Moldova, la propunerea Consiliului Superior al Magistraturii. Fiecare judecător este numit inițial pe o perioadă de cinci ani, după care judecătorul poate fi confirmat în funcție până la împlinirea vârstei obligatorii de pensionare (65 ani). Judecătorii de la Curtea Supremă de Justiție sunt numiți de către Parlament, la propunerea Consiliului Superior al Magistraturii. Ei își desfășoară activitatea până la împlinirea vârstei obligatorii de pensionare.

Parlamentul, Guvernul și Consiliul Superior al Magistraturii, numesc fiecare câte doi din cei șase judecători de la Curtea Constituțională. Eu sunt numiți pe o perioadă de șase ani și pot deține această funcție pentru cel mult două mandate de șase ani.

Perfecționare

Nu există vreo cerință legală specifică potrivit căreia judecătorii sunt obligați să participe la cursurile de perfecționare juridică continuă. Cu toate acestea, potrivit legii judecătorii sunt obligați „să-și aprofundeze cunoștințele profesionale, să studieze și să generalizeze practica judiciară”, iar calificarea profesională necorespunzătoare poate servi drept motiv pentru concediere. Centrul Republican pentru Pregătirea și Perfecționarea Cadrelor din Sistemele Ministerului Justiției și Procuraturii Generale, subordonat Ministerului de Justiție, a fost creat pentru a oferi judecătorilor cursuri de instruire practică și teoretică.

Echipa de evaluatori

Echipa de evaluatori ai JRI pentru Moldova a fost condusă de către Thomas Cope și Marin Chicu, și a beneficiat de contribuția substanțială a Samantha Healy, precum și de cea a Robertei Gubbins și Cătălinei Cataraga din cadrul Programului de reformă a dreptului penal al CEELI. Scott Carlson și Julie Broome, din personalul ABA/CEELI de la Washington, s-au ocupat de revizuirea și editarea materialului. Concluziile și analiza se bazează pe interviurile luate în Moldova în vara și toamna anului 2002, și documentele analizate pe parcursul acelei perioade și după ea (până în octombrie 2002). ABA/CEELI păstrează însemnările din cadrul interviurilor luate și documentele analizate.

Analiza JRI pentru Moldova 2002

Tabel de corelări de factori

I. Calitate, educație și diversitate		
Factorul 1	Calificarea și pregătirea judecătorilor	Neutru
Factorul 2	Proceduri de selecție/numire	Neutru
Factorul 3	Pregătirea continuă a judecătorilor	Neutru
Factorul 4	Reprezentarea minorităților și a genurilor	Pozitiv
II. Competențe judecătorești		
Factorul 5	Controlul judiciar al legislației	Neutru
Factorul 6	Supravegherea judecătorească a activității organelor administrative	Neutru
Factorul 7	Jurisdicția instanțelor judecătorești asupra cauzelor de încălcare a drepturilor și libertăților civile ale persoanelor	Pozitiv
Factorul 8	Sistemul căilor de atac	Pozitiv
Factorul 9	Audierea părților/citare/punere în executare	Negativ
III. Resurse financiare		
Factorul 10	Influența asupra bugetului justiției	Negativ
Factorul 11	Salarizarea adecvată a judecătorilor	Negativ
Factorul 12	Clădirile instanțelor de judecată	Negativ
Factorul 13	Protecția judecătorilor	Negativ
IV. Garanții structurale		
Factorul 14	Garantarea perioadei de încadrare în funcție	Neutru
Factorul 15	Criterii obiective de promovare în cadrul justiției	Negativ
Factorul 16	Imunitatea judecătorului pentru acțiunile sale în calitate oficială	Pozitiv
Factorul 17	Eliberarea din funcție a judecătorilor și sancțiunile disciplinare	Pozitiv
Factorul 18	Repartizarea dosarelor	Negativ
Factorul 19	Asociații ale judecătorilor	Neutru
V. Responsabilitate și transparență		
Factorul 20	Hotărârile judecătorești și influențele externe	Negativ
Factorul 21	Cod deontologic	Neutru
Factorul 22	Proceduri de plângere împotriva conduitei judecătorești	Pozitiv
Factorul 23	Accesul publicului și al presei la ședințele de judecată	Neutru
Factorul 24	Publicarea hotărârilor judecătorești	Negativ
Factorul 25	Păstrarea informațiilor din timpul procesului	Negativ
VI. Eficiență		
Factorul 26	Personalul auxiliar	Negativ
Factorul 27	Posturi în justiție	Negativ
Factorul 28	Sisteme de gestiune și urmărire a circuitului dosarelor	Negativ
Factorul 29	Dotări cu aparatură informatică și de birou	Negativ
Factorul 30	Distribuția și indexarea legislației curente	Negativ

I. Calitate, educație și diversitate

Factorul 1: Calificarea și pregătirea judecătorilor

Judecătorii sunt absolvenți ai unei facultăți de drept și au experiență practică în instanță sau, înainte de a intra în funcție, trebuie să urmeze (gratuit) cursuri de pregătire în domeniile de bază ale dreptului material și procedural, despre rolul judecătorului în societate și diversitatea culturală.

Concluzie

Corelație: Neutru

Judecătorii trebuie să fie absolvenți ai unei facultăți de drept și cu excepția judecătorilor de la judecătoria și Curtea Constituțională, trebuie să aibă o anumită vechime de muncă în funcția de judecător. Judecătorii de la judecătorii de sector și de la Curtea Constituțională trebuie să aibă o anumită vechime în specialitatea juridică, dar nu în mod necesar în funcția de judecător. Nu este obligatoriu să urmezi anumite cursuri de instruire, cu toate că unii candidați la funcția de judecător în judecătoria trebuie să facă un stagiu în cadrul unei instanțe de judecată.

Analiză/Date generale:

Toți candidații la funcția de judecător trebuie să fie cetățeni ai Republicii Moldova domiciliați pe teritoriul ei, cu capacitate de exercițiu al drepturilor, licențiați în drept, care au vechimea cerută de lege, fără antecedente penale, cu reputație bună, cunoscători ai limbii de stat,³ apți din punct de vedere medical să exercite funcția de judecător. LEGEA REPUBLICII MOLDOVA CU PRIVIRE LA STATUTUL JUDECĂTORULUI, art. 6, Legea Nr. 544-XIII din 20.07.1995, M.O. 59-60/664 (1995), ultimul amendament prin Legea Nr. 1099-XV din 06.06.2002 [în continuare LEGEA CU PRIVIRE LA STATUTUL JUDECĂTORULUI]. Candidații la funcția de judecător în judecătoria trebuie să aibă cel puțin treizeci de ani și, fie o vechime în specialitate juridică de cel puțin cinci ani, fie să fi efectuat un stagiu într-o judecătorie, în cazul în care au vechime în specialitate juridică mai mică de cinci dar mai mare de trei ani. *Id.* articolele 7(1), 10(1). Candidații la funcția de judecător în tribunale, în Curtea de Apel sau în Curtea Supremă de Justiție, trebuie să aibă vechime în funcția de judecător de cel puțin cinci ani, șapte ani și respectiv cincisprezece ani. *Id.* art. 7(2).

Cerința de a fi licențiat în drept presupune încheierea a patru sau cinci ani de studii juridice la facultatea de drept (în dependență de faptul dacă studenții au urmat unsprezece sau doisprezece ani de studii înainte de a fi înmatriculați la facultatea de drept). Mulți consideră că învățământul juridic din Moldova constituie o pregătire necorespunzătoare pentru numirea în funcția de judecător, din diferite motive, inclusiv facultăți de drept cu încăperi și echipament neadecvat, profesori lipsiți de experiență, programe de studii neadecvate, instruire practică insuficientă, precum și corupția. Aceste critici au fost aduse în mod special numeroaselor facultăți de drept care au apărut în ultimul deceniu, căutând să facă capital pe seama popularității studiilor de drept după declararea independenței. Universitatea de Stat din Moldova și-a extins în foarte mare măsură programul de drept, cu aproximativ 5 000 studenți – aproape o treime din corpul de studenți – înmatriculați la facultatea de drept. Mai mult, numeroși studenți își fac studiile juridice prin corespondență, care în opinia intervievaților nu corespunde standardelor, deoarece aceste studii nu oferă cunoștințe juridice suficiente în domeniul teoriei dreptului.

³ Constituția identifică limba "moldovenească" drept limbă de stat. Cu cinci ani înainte, legea care a decretat limba moldovenească ca limbă de stat a recunoscut identitatea lingvistică esențială dintre limba română și moldovenească. Legea cu privire la funcționarea limbilor vorbite pe teritoriul Republicii Moldova, Legea nr. 3465-XI din 01.09.89, Veștile nr. 9-217, 1989.

Cu toate că numeroși respondenți au criticat calificarea și pregătirea candidaților la funcția de judecător, unii chiar au sugerat că multor candidați le lipsește experiența de viață necesară pentru a lua hotărârile cuvenite. În 2001, Parlamentul a ridicat pragul minim de vârstă pentru judecătorii de la judecătoriile de sector de la douăzeci și cinci la treizeci ani, iar pragul de vechime în specialitate juridică de la doi la cinci ani. *Id.* art. 7(1). Deocamdată, este prea devreme pentru a ști cât de efectiv se va dovedi acest lucru în ceea ce privește încurajarea unor candidați mai calificați și experimentați să caute numirea în funcția de judecător. Unii respondenți au sugerat că mărirea pragurilor de vârstă și vechime în specialitate juridică, vor face inutilă efectuarea stagiului în judecătorii, sau instruirea candidaților în instituțiile de învățământ postuniversitar.

Deși candidații la funcția de judecător în judecătoriile de sector trebuie să aibă acum cel puțin cinci ani de vechime în specialitate juridică (sau trei ani de vechime plus stagiul), nu este necesar ca ei să fi avut experiență practică în instanțe. Amendamentele recente la Legea cu privire la statutul judecătorului au lărgit semnificativ categoriile de vechime în specialitate juridică acceptabile pentru a-i permite Consiliului Superior al Magistraturii (CSM) să completeze posturile judecătorești vacante. De exemplu, un candidat poate acum satisface această cerință prin vechime în specialitate, inclusiv ca anchetator, notar, jurisconsult, profesor de drept, executor judiciar sau grefier. *Id.* art. 10/1. Candidații cu mai puțin de cinci, dar mai mult de trei ani de vechime în specialitate juridică, de asemenea, sunt eligibili pentru a fi numiți în funcția de judecător, efectuându-și stagiul într-o judecătorie pentru o perioadă de la șase luni la un an sub supravegherea unui judecător numit de către CSM. *Id.* art. 10. Pe parcursul anului 2001, opt candidați au fost acceptați în calitate de stagiați în judecătorii. Consiliul Superior al Magistraturii, *Raport privind modul de organizare și funcționare a instanțelor judecătorești din Republica Moldova în anul 2001*, BULETINUL CURȚII SUPREME DE JUSTIȚIE A REPUBLICII MOLDOVA, EDIȚIE SPECIALĂ (Martie 28 2002) [în continuare CSM RAPORTUL DIN 2001]. Unii intervievați au considerat stagiul de un an drept unul suficient pentru a obține abilitățile necesare pentru a deveni judecător, dar alții nu au fost de acord cu acest lucru. Diferența respectivă de opinii s-ar putea datora faptului că, după observațiile unor intervievați, calitatea instruirii din cadrul stagiului depinde într-o mare măsură de atașamentul și nivelul profesional al judecătorului care supraveghează efectuarea stagiului. Pentru a îmbunătăți calificarea candidaților la funcția de judecător în judecătorii, Guvernul examinează oportunitatea creării Institutului Național al Magistraturii. Institutul urmează să fie o instituție de studii postuniversitare care oferă cursuri de instruire de doi sau trei ani pentru candidații la funcția de judecător și care, de asemenea, ar fi responsabilă de instruirea continuă a judecătorilor. Cu toate acestea, în prezent, Guvernul nu dispune de mijloacele necesare pentru crearea și funcționarea unui asemenea institut.

Candidații la funcția de judecător în toate celelalte instanțe trebuie să aibă vechime în funcția de judecător. De aceea, judecătorii de la aceste instanțe superioare sunt în general considerați mai calificați decât cei de la judecătoriile de sector.

Pe lângă cerințele de calificare pe care le stipulează Legea cu privire la statutul judecătorului, candidații la funcția de judecător în Judecătoria Economică de Circumscripție și Judecătoria Economică a Republicii Moldova trebuie să aibă o vechime de cel puțin cinci sau respectiv șapte ani în funcția de judecător. LEGEA REPUBLICII MOLDOVA CU PRIVIRE LA JUDECĂTORIILE ECONOMICE art. 22, Legea Nr. 970-XIII din 24.07.1996, M.O. 77/742 (1996), *ultimul amendament prin* Legea Nr. 951-XV din 04.04.2002, M.O. 66-8/531 (2002) [în continuare LEGEA CU PRIVIRE LA JUDECĂTORIILE ECONOMICE]. Candidații la funcția de judecător în judecătoriile militare trebuie să îndeplinească condițiile de calificare prevăzute în Legea cu privire la statutul judecătorului și să fie ofițeri militari activi. LEGEA REPUBLICII MOLDOVA CU PRIVIRE LA SISTEMUL INSTANȚELOR JUDECĂTOREȘTI MILITARE art. 19, Legea Nr. 836-XIII din 17.05.96, M.O. 51/482 (1996), *ultimul amendament prin* Legea Nr. 543-XV din 12.10.2001, M.O. 141-43/1095 (2001) [în continuare LEGEA CU PRIVIRE LA SISTEMUL INSTANȚELOR JUDECĂTOREȘTI MILITARE].

Cerințe diferite sunt aplicate în cazul numirii în funcția de judecător în Curtea Constituțională. Pe lângă o pregătire juridică superioară, conform legii candidații trebuie să aibă „înalță competență profesională și o vechime de cel puțin 15 ani în activitatea juridică, în învățământul juridic superior sau în activitatea științifică”. LEGEA REPUBLICII MOLDOVA CU PRIVIRE LA CURTEA CONSTITUȚIONALĂ art. 11(1), Legea Nr. 317-XIII din 13.12.1994, M.O. 8/86 (1995), *ultimul amendament prin* Legea Nr. 1570-XV din 21.06.2002, M.O. 1-2/4 (2003) [în continuare LEGEA CU PRIVIRE LA CURTEA CONSTITUȚIONALĂ]. Deși, în general, persoanele intervievate au apreciat activitatea Curții Constituționale, doi intervievați au declarat că printre actualii judecători de la Curtea Constituțională nu există nici un specialist în dreptul constituțional.

Factorul 2: Proceduri de selecție/numire

Judecătorii sunt numiți pe baza unor criterii obiective, cum ar fi admiterea în urma unui examen, rezultatele obținute în timpul facultății, specializării suplimentare, experiență, profesionalism și reputația de care se bucură în rândurile comunității juridice. Deși este posibilă și implicarea unor aspecte politice, sistemul în ansamblu trebuie să promoveze alegerea unor judecători independenți și imparțiali.

Concluzie

Corelație: Neutru

Deși susținerea unui examen și alte criterii obiective sunt necesare pentru numirea în funcția de judecător, au fost exprimate plângeri despre o presupusă prevalare a altor criterii, în special pe parcursul ultimilor doi ani, ca și în ceea ce privește corectitudinea examinărilor.

Analiză/Date generale:

Recent, CSM a început practica de a anunța în mass media posturile vacante de judecător, oferind persoanelor interesate o perioadă de o lună pentru depunerea cererilor. Cei care caută să fie numiți în funcția de judecător trebuie să depună o cerere scrisă la CSM. LEGEA CU PRIVIRE LA STATUTUL JUDECĂTORULUI art. 9, LEGEA CU PRIVIRE LA COLEGIUL DE CALIFICARE ȘI ATESTAREA JUDECĂTORILOR art. 17(1), Legea Nr. 949-XIII din 19.07.1996, M.O. 61-62/605 (1996), *ultimul amendament prin* Legea No. 373-XV din 19.07.2001, M.O. 129/926 (2001) [în continuare LEGEA CU PRIVIRE LA COLEGIUL DE CALIFICARE]. În cazul în care candidatul întrunește condițiile prevăzute în Legea cu privire la statutul judecătorului, discutate la Factorul 1, CSM va remite cererea sa Colegiului de calificare de pe lângă CSM. Colegiul de calificare urmează să organizeze examenul de capacitate sau de admitere la stagiul, după caz. LEGEA CU PRIVIRE LA COLEGIUL DE CALIFICARE articolele 17(2), 18, 20. (Deoarece judecătorii din instanțele superioare trebuie să aibă vechime în funcția de judecător, de regulă în judecătorii, procedurile de numire a unor asemenea judecători sunt discutate la Factorul 15, *infra*.) Colegiul de calificare este alcătuit din doi judecători de la Curtea Supremă de Justiție, doi judecători de la Curtea de Apel, câte un judecător de la fiecare tribunal și instanță specializată, doi profesori titulari de la facultatea de drept a Universității de Stat din Chișinău, și un reprezentant al Ministerului de Justiție (MJ). *Id.* art. 2. Judecătorii sunt aleși de către judecătorii de la instanțele respective, profesorii de către CSM, iar reprezentantul MJ este numit de către Ministrul Justiției. Membrii Colegiului de calificare nu pot fi membri ai CSM și Colegiului disciplinar. *Id.* art. 3.

Candidații la funcția de judecător trebuie să susțină un examen de calificare care include două probe: orală și scrisă. Proba orală acoperă subiecte cum sunt dreptul civil, penal, administrativ, constituțional, economic, al muncii; drept procesual civil și penal; organizarea judecătorească și statutul judecătorilor. *Id.* art. 20(2)(a). Conform cerințelor probei scrise, candidații trebuie să întocmească două documente procesuale rezolvând cazuri concrete. *Id.* art. 20(2)(b). După

Încheierea examenului de calificare, colegiul propune candidatul care a obținut cel mai mare număr de puncte (sau pe cel cu o experiență profesională mai mare și mai în vârstă în caz de paritate de puncte). *Id.* art. 21. Candidații care nu au susținut examenul de calificare pot ataca hotărârea Colegiului de calificare la CSM. *Id.* art. 13(1).

După ce primește propunerile Colegiului de calificare și documentația privitoare la candidat, CSM va face propuneri Președintelui Republicii Moldova sau Parlamentului, după cum e cazul, referitoare la numirea în funcția de judecător a unui candidat. LEGEA REPUBLICII MOLDOVA CU PRIVIRE LA CONSILIUL SUPERIOR AL MAGISTRATURII articolele 19, 21, Legea Nr. 947-XIII din 19.07.1996, M.O. 64/641 (1996), *ultimul amendament prin* Legea Nr. 373-XV din 19.07.2001, M.O. 129/926 (2001) [în continuare LEGEA CU PRIVIRE LA CSM]. Președintele Moldovei numește judecători în judecătorii, tribunale, Curtea de Apel, instanțele specializate; toți judecătorii de la Curtea Supremă de Justiție sunt numiți în funcție de către Parlament. CONSTITUȚIA REPUBLICII MOLDOVA art. 116, M.O. 1 (1994), *ultimul amendament prin* Legea Nr. 1471-XV din 21.11.2002, M.O. 109/1294 (2002) [în continuare CONSTITUȚIE]. Deoarece CSM trebuie să propună candidații cu cei mai înalți indici prevăzuți de lege, CSM poate valida, modifica sau respinge avizele Colegiului de calificare, acestea nefiind obligatorii. *Vezi* LEGEA CU PRIVIRE LA CSM articolele 19(2), 21. CSM înaintează dosarul personal și curriculum vitae al candidatului cu propunerea de numire și proiectul de decret prezidențial sau de hotărâre a Parlamentului privind numirea în funcție, după cum este cazul. *Id.* art. 19(3). Președintele țării sau Parlamentul poate atunci să accepte sau să respingă candidatura propusă de către CSM. În cazul în care o candidatură este respinsă, CSM poate propune același candidat sau unul diferit la funcția vacantă. *Id.* art. 19(4).

Persoanele intervievate au exprimat opinii contradictorii pe marginea obiectivității procesului de selectare și numire a judecătorilor în Moldova. Unii au declarat că examenul de calificare acoperă prea multe subiecte și include prea multe chestiuni teoretice. De aceea, pentru majoritatea candidaților care și-au încheiat studiile juridice cu cel puțin patru ani înainte este dificil să îl susțină cu succes. Un judecător care a declarat că ideea examenului de calificare este binevenită s-a plâns totodată că accentul se pune mai mult pe teorie decât pe practică. Unele persoane intervievate au afirmat că numirile în funcție sunt afectate de favoritism sau influențe politice, făcând din examenul de calificare o pură formalitate, întrucât candidații favorizați au șanse mai mari de a fi selectați. Unul din ei chiar a pretins că unii candidați primesc subiectele respective înainte de examen astfel încât ei își pot îmbunătăți performanța. Pe de altă parte, unele persoane intervievate, inclusiv membri ai Colegiului de calificare și CSM, au susținut că selectarea și numirea sunt bazate pe criterii mai degrabă obiective decât subiective, iar procesul este unul competitiv. Indiferent de calitatea procesului de examinare, un alt interviuat a declarat că insuficiența numărului de candidați pentru posturile vacante în judecătoriile de sector determină CSM să numească în funcție candidați cu indici slabi.

O altă chestiune se referă la structura însăși a CSM. El este alcătuit din unsprezece magistrați cu un mandat de cinci ani. Cinci din ei sunt membri din oficiu (Ministrul de Justiție, Președintele Curții Supreme de Justiție, Președintele Curții de Apel, Președintele Judecătoriei Economice și Procurorul General), trei sunt aleși prin vot secret de către colegiile unite ale Curții Supreme de Justiție, iar ceilalți trei sunt aleși de Parlament din rândul profesorilor titulari de drept. LEGEA CU PRIVIRE LA CSM art. 3. Multe persoane intervievate au fost de părerea că CSM nu este un organ reprezentativ al puterii judecătorești luată în ansamblu. De exemplu, unii s-au plâns că judecătorii de la judecătoriile de sector și tribunale, adică cei care constituie majoritatea corpului de judecători, nu sunt reprezentați deloc, că judecătorii de la Curtea Supremă de Justiție sunt suprareprezențați, iar judecătorii de la Judecătoria Economică și Curtea de Apel nu-și pot alege reprezentanții, de vreme ce președinții instanțelor lor, fiind membri din oficiu ai CSM, sunt numiți în funcția de președinți ai instanțelor respective de către Președintele Moldovei, la propunerea CSM. De asemenea, unele persoane intervievate au fost de părerea că Ministrul de Justiție și Procurorul General nu trebuie să fie membri ai CSM. O altă plângere s-a referit la faptul că alte ramuri ale puterii de stat pot să controleze puterea judecătorească, deoarece majoritatea membrilor CSM sunt numiți sau aleși în mod direct de către ramura legislativă sau de cea

executivă.

Parlamentul, Guvernul Republicii Moldova și CSM numesc fiecare câte doi judecători în Curtea Constituțională, care este alcătuită din șase judecători cu un mandat de șase ani. CONSTITUȚIE art. 136.

Factorul 3: Pregătirea continuă a judecătorilor

Judecătorii trebuie să urmeze în mod regulat cursuri de pregătire continuă în domeniul educației juridice, gratuite și de înalt grad de profesionalism, ale căror tematici sunt alese în general chiar de către judecători și care să îi informeze despre modificările și noutățile în domeniul legislației.

Concluzie

Corelație: Neutru

Nu există cerințe legale ca judecătorii să urmeze cursuri obligatorii de pregătire continuă. Cu toate că Centrul Republican pentru Pregătirea și Perfecționarea Cadrelor din Sistemele Ministerului de Justiție și Procuraturii Generale oferă cursuri folositoare de instruire, activitatea sa depinde în mare măsură de sprijinul donatorilor internaționali. Curtea Supremă de Justiție la fel desfășoară anual seminare privitoare la evoluțiile de ordin juridic pentru judecători.

Analiză/Date generale:

Legislația nu prevede ca judecătorii să urmeze cursuri specifice de perfecționare, deși ea le cere să-și „aprofundeze cunoștințele profesionale, să studieze și să generalizeze practica judiciară”. LEGEA CU PRIVIRE LA STATUTUL JUDECĂTORULUI art. 15(4). Întrucât calificarea profesională insuficientă poate servi drept temei pentru eliberarea din funcție, judecătorii sunt motivați să se antreneze în efectuarea unor asemenea studii. *Vezi id.* art. 25.1(f). Mai mult, judecătorii în general sunt obligați să urmeze un examen de atestare la fiecare cinci ani, care include o evaluare a cunoștințelor lor profesionale. LEGEA CU PRIVIRE LA COLEGIUL DE CALIFICARE articolele 23(2), 25(2).

Pentru a face față necesității de a instrui judecătorii, personalul instanțelor și procurorii, autoritățile au creat, în 1996, o instituție de învățământ postuniversitar: Centrul Republican pentru Pregătirea și Perfecționarea Cadrelor din Sistemele Ministerului de Justiție și Procuraturii Generale, cunoscut, de regulă, sub numele de Centrul pentru Perfecționarea Cadrelor Justiției. HOTĂRÂREA GUVERNULUI REPUBLICII MOLDOVA PRIVIND ÎNFIINȚAREA CENTRULUI REPUBLICAN PENTRU PREGĂTIREA ȘI PERFECȚIONAREA CADRELOR DIN SISTEMELE MINISTERULUI JUSTIȚIEI ȘI PROCURATURII GENERALE NR. 96 din 22.02.1996, M.O. 23-24/191 (1996) [în continuare Hotărârea cu privire la Centrul pentru Perfecționarea Cadrelor Justiției]. Subordonat Ministerului Justiției, Centrul este responsabil de instruirea practică și teoretică a judecătorilor, consultanților, șefilor de cancelarie, executorilor judecătorești, grefierilor, notarilor și personalului Procuraturii Generale. *Id.* Centrul este condus de către Consiliul Metodic și de Control (care include și membri ai organizațiilor donatoare), care propune și supraveghează implementarea programelor sale de instruire, propune membrii personalului didactic și controlează activitatea financiară a Centrului. STATUTUL CONSILIULUI METODIC ȘI DE CONTROL din 28.02.1997, art. 2 (o copie se păstrează la autori). MJ numește membrii personalului didactic al Centrului pentru Perfecționarea Cadrelor Justiției și aprobă programele sale de studii. HOTĂRÂREA CU PRIVIRE LA CENTRUL PENTRU PERFECȚIONAREA CADRELOR JUSTIȚIEI art. 2. Până astăzi, Centrul pentru Perfecționarea Cadrelor Justiției a fost în mare parte finanțat de către finanțatorii internaționali (inclusiv Fundația Soros, PNUD, ICNUR și ABA/CEELI), ceea ce trezește îngrijorări privind viabilitatea lui pe termen lung. În 1999, de

exemplu, numai 6,6% din bugetul Centrului au fost acoperite de către stat. CENTRUL REPUBLICAN PENTRU PERFECȚIONAREA CADRELOR JUSTIȚIEI, *Raport de activitate 1999-2000* (Chișinău 2000).

Din 1998, centrul a organizat cursuri de instruire în funcție de nivelul de pregătire și experiență al judecătorilor (de exemplu, pentru judecătorii cu o experiență profesională mai mică decât un an; judecătorii cu o experiență de la un an la cinci ani; judecătorii cu o experiență mai mare decât cinci ani, precum și președinții instanțelor de judecată). Durata medie a acestor cursuri este de douăzeci de zile, dar la fel se organizează și cursuri mai scurte, de la una la trei zile. Tematicile includ, atât dreptul național, cât și dreptul internațional. De exemplu, în perioada 1998-2000, centrul a organizat cursuri speciale pentru 260 judecători în vederea pregătirii lor pentru examenele de atestare, în baza programelor de studiu elaborate de către CSM. Organizațiile internaționale donatoare au finanțat la fel seminare ale Centrului. Persoanele intervievate au declarat că judecătorii sunt rugați să completeze chestionare menite să contribuie la identificarea subiectelor cursurilor de instruire ale Centrului și că în general opiniile lor sunt luate în considerare la elaborarea cursurilor. Persoanele intervievate care au frecventat cursurile organizate de Centru le-au descris drept folositoare și esențiale pentru pregătirea judecătorilor. Cu toate acestea, unii din cei intervievați au susținut că calitatea cursurilor ar putea fi îmbunătățită, iar frecvența lor nu a fost suficientă pentru a ridica nivelul profesional al corpului de judecători. În perioada 1998-2001, aproape toți judecătorii din Moldova au frecventat cel puțin unul din cursurile organizate de centru.

Judecătorii de la Curtea Supremă de Justiție la fel au contribuit la pregătirea continuă a altor judecători prin seminare regionale de o zi, organizate în fiecare an. Aceste seminare acoperă chestiuni legate de aplicarea legislației, iar judecătorii de la Curtea Supremă de Justiție participă la ele în calitate de experți. De exemplu, pe parcursul anului 2001, șaisprezece seminare regionale au fost desfășurate la Chișinău, Bălți, Cahul și Bender, pentru judecători de la diferite instanțe, inclusiv patru seminare pentru judecătorii de la Curtea de Apel, tribunale și judecătoriile economice. CSM RAPORTUL DIN 2001. Persoanele intervievate au scos în evidență necesitatea pregătirii profesionale, în special în lumina schimbărilor fundamentale continue la care este supusă legislația odată cu adoptarea noilor Coduri Civil și Penal, care vor înlocui codurile vechi din epoca sovietică. Intervievații au lăudat seminarele organizate de Curtea Supremă de Justiție, declarând că ele au un caracter informativ și includ discuții actuale privitoare la evoluțiile din domeniul juridic.

Pe lângă aceasta, președinții judecătoriilor, tribunalelor și Curții de Apel sunt mandatați să asigure perfecționarea judecătorilor și a funcționarilor. LEGEA REPUBLICII MOLDOVA CU PRIVIRE LA ORGANIZAREA JUDECĂTOREASCĂ articolele 27(1)(f), 33(1)(e), 39(1)(e), Legea Nr. 514-XIII din 06.07.1995, M.O. 58/641 (1995), *ultimul amendament prin* Legea Nr. 486-XV din 28.09.2001, M.O. 121-23/865 (2001) [în continuare LEGEA CU PRIVIRE LA ORGANIZAREA JUDECĂTOREASCĂ]. În unele instanțe, judecătorii se întâlnesc săptămânal, în mod neoficial, pentru a discuta legislația recentă și practica judiciară. O persoană intervievată a explicat că la Curtea de Apel judecătorii prezintă colegilor lor rapoarte de studiu în care se analizează practica judiciară legată de un subiect dat.

Factorul 4: Reprezentarea minorităților și a genurilor

Minoritățile etnice și religioase precum și ambele genuri sunt reprezentate în rândurile candidaților la posturile din justiție și ale personalului din justiție în general.

Concluzie	Corelație: Pozitiv
Minoritățile etnice sunt bine reprezentate în justiție și pare să nu existe vreo discriminare bazată pe religie, iar femeile constituie aproximativ 30% din judecători, inclusiv un anumit număr în rolurile de conducere.	

Analiză/Date generale:

Moldova este un stat polietnic. Potrivit celor mai recente statistici (din 1989), populația fostei Republici Sovietice Socialiste Moldovenești (în continuare RSSM) era alcătuită din: 64.5% moldoveni, 13.8% ucraineni, 13% ruși, 3.5% găgăuzi și 2% bulgari, precum și procentaje mai mici de țigani, evrei și reprezentanți ai altor etnii. Există o uniformitate considerabilă cât privește religia: 97% din moldoveni se consideră creștini de rit ortodox. Nici o lege privitoare la justiție nu discriminează minoritățile etnice sau religioase, și totodată nu este discriminatorie sub aspect de genuri. Conform Constituției, tuturor cetățenilor Moldovei li se garantează egalitatea în fața legii și autorităților publice, fără nici o discriminare bazată pe rasă, naționalitate, origine etnică, limbă, religie, sex, afiliere politică, proprietate privată, sau origine socială. CONSTITUȚIE art. 16(2).

Absența unor statistici relevante îngreunează evaluarea reprezentării minorităților etnice și religioase în justiție. Cu toate acestea, în general persoanele intervievate au declarat că nu există vreo discriminare bazată pe motive etnice sau religioase, iar toate grupurile etnice majore sunt reprezentate în justiție. În unitatea teritorială autonomă "Gagauz-Yeri", unde etnicii găgăuzi sunt majoritari, în opinia persoanelor intervievate, acest grup etnic este reprezentat destul de bine în justiție. De exemplu, președinții de la judecătoria sectorului Comrat și tribunalul Comrat sunt ambii etnici găgăuzi. (Comrat este capitala regiunii găgăuze). Cu toate acestea, un judecător vorbitor de limbă rusă a menționat că cerința prevăzută de lege de a cunoaște limba oficială, limba moldovenească (*i.e.* limba română) poate fi un impediment indirect în avansarea într-o instanță superioară. Totuși, nu există judecători țigani, ceea ce se atribuie faptului că nu există etnici țigani care să fie licențiați în drept.

În general, respondenții au declarat că nu există discriminare bazată pe motive de ordin religios la numirea în funcția de judecător. Candidații care întrunesc condițiile prevăzute de lege pentru a fi numiți în funcția de judecător, indiferent de religia lor, pot depune o cerere la CSM, iar CSM nu le cere candidaților să-și divulge religia. Unele persoane intervievate au spus că ei privesc religia judecătorului ca pe o chestiune privată și că nici măcar nu știu care este religia judecătorilor de la instanța lor.

Femeile dețineau 100 din cele 332 de posturi de judecător la data de 1 ianuarie 2002. Se așteaptă ca numărul de judecători femei să crească, deoarece în prezent, numărul studenților de gen feminin la facultățile de drept depășește numărul celor de gen masculin și nu există obstacole evidente în calea femeilor pentru a deveni judecători. Cel puțin în instanțele de judecată din capitală femeile sunt bine reprezentate în posturile de conducere. De exemplu, șase femei sunt președini ai diferitor instanțe din Chișinău, inclusiv ai celor două instanțe supreme din Moldova: Curtea Supremă de Justiție (a cărei președinte deține totodată și funcția de președinte al CSM) și Curtea de Apel.

II. Competențe judecătorești

Factorul 5: Controlul judiciar al legislației

Un organ judecătoresc are puterea de a da o hotărâre finală cu privire la constituționalitatea legislației și a actelor oficiale, și hotărârile acestuia sunt puse în aplicare.

Concluzie	Corelație: Neutru
Curtea Constituțională are puterea de a se pronunța în ultimă instanță asupra constituționalității legilor și a actelor oficiale, și în general se consideră că ea și-a exercitat această autoritate în mod independent. Hotărârile sale sunt adesea, deși nu întotdeauna, puse în aplicare.	

Analiză/Date generale:

Curtea Constituțională este „unica autoritate de jurisdicție constituțională din Republica Moldova” și se află în mod oficial în afara oricărei ramuri ale puterii, inclusiv în afara puterii judiciare. Curtea Constituțională este „independentă de orice altă autoritate publică și se supune numai Constituției”. CONSTITUȚIE articolele 134(1), 134(2). Competențele ei includ controlul constituționalității legilor și a hotărârilor Parlamentului, decretelor prezidențiale, hotărârilor și ordonanțelor Guvernului, precum și a tratatelor la care Moldova este parte; interpretarea Constituției, precum și determinarea constituționalității actelor juridice, la sesizarea Curții Supreme de Justiție. *Id.* art. 135. Jurisdicția Curții Constituționale de control al actelor normative este limitată la actele adoptate după 27 august 1994, data când a intrat în vigoare Constituția. *Id.* Titlul VII, art. I (2); LEGEA CU PRIVIRE LA CURTEA CONSTITUȚIONALĂ art. 31(2). Legile și actele normative devin nule din momentul în care Curtea Constituțională le declară neconstituționale, iar hotărârile respective ale Curții Constituționale sunt definitive și nu pot fi atacate. CONSTITUȚIE art. 140.

Cu toate acestea, accesul la Curtea Constituțională este limitat. Numai Președintele Republicii Moldova, Guvernul, ministrul justiției, Curtea Supremă de Justiție, Judecătoria Economică, Procurorul General, deputatul în Parlament, fracțiunea parlamentară, avocatul parlamentar și Adunarea Populară a Găgăuziei, au dreptul de a sesiza Curtea Constituțională. LEGEA CU PRIVIRE LA CURTEA CONSTITUȚIONALĂ art. 25. Persoanele particulare nu o pot face în mod direct. Însă în procesul judecării cauzei o parte poate ridica o excepție de neconstituționalitate a unei legi sau act juridic relevant, și dacă instanța care judecă cazul stabilește că norma juridică care urmează a fi aplicată este în contradicție cu Constituția, ea suspendă judecarea acestui caz și-i propune Curții Supreme de Justiție să sesizeze Curtea Constituțională. CODUL DE PROCEDURĂ CIVILĂ AL REPUBLICII MOLDOVA art. 11, Legea din 26.12.1964, „Veștile Sovietului Suprem al R.S.S. Moldovenești” 36/82 (1964), *cu modificările ulterioare* [în continuare CODUL DE PROCEDURĂ CIVILĂ]; CODUL DE PROCEDURĂ PENALĂ AL REPUBLICII MOLDOVA art. 10, Legea din 24.03.61, „Veștile Sovietului Suprem al R.S.S. Moldovenești” 10/42 (1961), *cu modificările ulterioare* [în continuare CODUL DE PROCEDURĂ PENALĂ]. Plenul Curții Supreme de Justiție examinează propunerea și apoi sesizează Curtea Constituțională pentru a se pronunța asupra constituționalității actului respectiv. LEGEA REPUBLICII MOLDOVA CU PRIVIRE LA CURTEA SUPREMĂ DE JUSTIȚIE art. 16(c), Legea Nr. 789-XIII din 26.03.1996, M.O. 32-3/323 (1996), *ultimul amendament prin* Legea Nr. 951-XV din 04.04.2002, M.O. 66-8/531 (2002) [în continuare LEGEA CU PRIVIRE LA CURTEA SUPREMĂ DE JUSTIȚIE]. Totuși, o hotărâre explicativă a Curții Supreme de Justiție le permite instanțelor de judecată să evite această procedură greoaie și să aplice direct Constituția atunci când instanța

stabilește că o lege adoptată înainte de 27 august 1994 este neconstituțională. În acest caz instanța de judecată trebuie să informeze Parlamentul și Curtea Supremă de Justiție despre acest lucru. HOTĂRÂREA PLENULUI CURȚII SUPREME DE JUSTIȚIE, Nr. 2 din 30.01.1996 *care poate fi accesată la <http://www.docs.md>* (1996). De asemenea, instanțele de judecată pot aplica Constituția în mod direct și atunci când prevederea constituțională nu conține indicații referitoare la adoptarea unei legi speciale pentru a-i reglementa modul de aplicare. *Id.*

Majoritatea celor intervievați au apreciat înalt independența Curții Constituționale și rolul ei în controlul legislației, iar câțiva au susținut că uneori judecătorii tind să reprezinte interesele celor ce i-au numit în funcție. Totuși, Curtea Constituțională nu a ezitat să declare anumite acte normative drept neconstituționale. De exemplu, în 2002, Curtea Constituțională a declarat Hotărârea Parlamentului Nr. 807-XV din 5 februarie 2002 „cu privire la stabilirea datei alegerilor locale generale”, drept neconstituțională, în măsura în care aceasta micșora durata mandatului funcționarilor locali și presupunea desfășurarea alegerilor locale anticipate. HOTĂRÂREA CURȚII CONSTITUȚIONALE Nr. 10 din 19.02.2002, M.O. 33-5/3 (2002).

Punerea în executare a hotărârii Curții Constituționale presupune modificarea sau anularea de către Parlament a legii găsite neconstituționale. Cu toate că legile declarate de către Curtea Constituțională drept neconstituționale sunt nule imediat după ce aceasta aprobă hotărârea respectivă, există cazuri când hotărârile ei nu sunt puse în executare. De exemplu, în cursul primei jumătăți a anului 2002, Curtea Constituțională a aprobat treizeci și două hotărâri, iar la data de 5 august 2002, douăsprezece decizii încă nu erau puse în executare, inclusiv hotărârile privind Legea din 1999 cu privire la avocatură și modificările la Legea cu privire la administrația publică locală. *Agenția de știri „Infotag”, buletinul electronic de știri din 5 august 2002, care poate fi accesat la <http://www.infotag.md>* (copia se păstrează la autori). Înainte de 18 iulie, 2002, nu a existat un mecanism special de punere în aplicare a hotărârilor Curții Constituționale, iar singura sancțiune pentru neexecutarea hotărârii era o amendă neînsemnată. CODUL DE JURISDICȚIE CONSTITUȚIONALĂ AL REPUBLICII MOLDOVA art. 82(1)(c), Legea Nr. 502-XIII, M.O. 53-54/597 (1995). De la acea dată, autoritățile publice au responsabilități, definite în mod clar, privitoare la punerea acestor hotărâri în executare. De exemplu, în termen de trei luni de la publicarea hotărârii Curții Constituționale, Guvernul trebuie să prezinte Parlamentului un proiect de lege privind modificarea sau abrogarea oricărui act normativ declarat neconstituțional, iar Parlamentul trebuie să examineze proiectul de lege în mod prioritar. LEGEA CU PRIVIRE LA CURTEA CONSTITUȚIONALĂ art. 28/1. Pe lângă aceasta, atât Președintele, cât și Guvernul, sunt obligați să modifice ori să abroge actele lor normative declarate neconstituționale în timp de două luni de la publicarea hotărârii Curții Constituționale. *Id.*

Factorul 6: Supravegherea judecătorească a activității organelor administrative

Justiția are puterea de a revizui actele administrative și de a obliga autoritățile să acționeze în cazul în care există o prevedere legală în acest sens.

Concluzie	Corelație: Neutru
Există câteva mecanisme de revizuire pe cale judiciară a actelor administrative. În general, asemenea hotărâri legale sunt executate.	

Analiză/Date generale:

Constituția Moldovei permite exercitarea dreptului de a supune actele administrative controlului

judiciar: „Persoana vătămată într-un drept al său de o autoritate publică, printr-un act administrativ sau prin nesoluționarea în termenul legal a unei cereri, este îndreptățită să obțină recunoașterea dreptului pretins, anularea actului și repararea pagubei”. CONSTITUȚIE art. 53(1). Autoritatea justiției de a revizui actele administrative include puterea de a le anula; de a obliga autoritățile publice să acționeze conform cererii reclamantului; de a emite documentele respective sau să înlăture încălcările comise de autoritățile publice; de a impune repararea pagubelor pentru întârzierea executării hotărârii și pentru consecințele actelor administrative ilegale, inclusiv pentru neexaminarea în termenul legal a cererii prealabile. LEGEA REPUBLICII MOLDOVA CU PRIVIRE LA CONTENCIOSUL ADMINISTRATIV articolele 25(1)(b), 25(3), Legea Nr. 793-XIV din 10.02.2000, M.O. 57-8/375 (2000), *ultimul amendament prin* Legea Nr. 1163-XV din 27.06.2002, M.O. 100-01/747 (2002) [în continuare LEGEA CU PRIVIRE LA CONTENCIOSUL ADMINISTRATIV]. Colegii specializate de contencios administrativ instituite în cadrul tribunalelor, Curții de Apel și Curții Supreme de Justiție, se ocupă de așa cazuri. *Vezi Id.* art. 6(2). În consecință, oricine poate cere repararea pagubei ce i-a fost cauzată în urma încălcării drepturilor sale legitime, printr-un act administrativ emis de către o autoritate publică sau prin nesoluționarea în termenul legal a cererii, adresându-se instanței de contencios administrativ competente. *Id.* articolele 1(2), 2, 14. Hotărârile definitive în asemenea cazuri se trimit organului administrativ pentru a fi executate. *Id.* art. 32. Șeful autorității publice poate fi amendat pentru neexecutarea în termenul legal a hotărârii instanței de contencios administrativ. *Id.* *Vezi* Factorul 9, *infra*.

Mai există și alte căi, indirecte, de a aborda legalitatea actelor administrative. De exemplu, dacă pe parcursul unui proces de drept comun instanța de judecată constată că soluționarea litigiului depinde de legalitatea unui act administrativ cu caracter normativ emis de către o autoritate publică, ea poate suspenda examinarea cazului și sesiza instanța de contencios administrativ care va examina actul respectiv. *Id.* art. 13. În mod similar, dacă pe parcursul unui proces de drept civil sau penal instanța de judecată constată încălcarea legalității sau a drepturilor cetățenilor de către o persoană cu funcții de răspundere sau de către o persoană juridică publică, atunci ea poate adopta o încheiere interlocutorie în baza căreia trebuie luate măsuri de corectare a situației, chiar dacă persoana cu funcție de răspundere sau persoana juridică respectivă nu este parte în proces. CODUL DE PROCEDURĂ CIVILĂ art. 224; CODUL DE PROCEDURĂ PENALĂ art. 54/2. În cazul în care persoana cu funcție de răspundere nu ia măsurile corespunzătoare, ea poate fi supusă amenzii. *Vezi* Factorul 9, *infra*. Unul din judecătorii intervievați a declarat că deși instanțele de judecată mai emit asemenea încheieri interlocutorii, acestea din urmă se folosesc mai rar decât pe vremurile sovietice.

Cu câteva excepții, persoanele intervievate au susținut că în practică instanțele de judecată își folosesc puterile de revizuire a actelor administrative și că, de regulă, hotărârile lor se respectă și sunt puse în executare de către autorități. O persoană intervievată a afirmat că într-o judecătorie de sector aproximativ jumătate din cazurile de contencios administrativ sunt soluționate în favoarea cetățenilor, iar executarea hotărârilor respective este monitorizată cu atenție.

Factorul 7: Jurisdicția instanțelor judecătorești asupra cauzelor de încălcare a drepturilor și libertăților civile ale persoanelor

Justiția deține jurisdicția exclusivă, finală asupra tuturor cauzelor care privesc drepturile și libertățile civile ale persoanelor

Concluzie

Corelație: Pozitiv

Instanțele de judecată dețin jurisdicție asupra cauzelor legate de drepturile civile și în general exercită în mod adecvat o astfel de jurisdicție.

Analiză/Date generale:

Articolele 24-54 ale Constituției enumără drepturile și libertățile fundamentale ale persoanelor din Republica Moldova. Aceste prevederi urmează a fi înțelese și implementate în conformitate cu Declarația Universală a Drepturilor Omului și alte convenții și tratate la care Moldova este parte. CONSTITUȚIE art. 4(1). Orice cetățean are dreptul la o satisfacție efectivă din partea instanțelor judecătorești împotriva actelor de încălcare a drepturilor și libertăților lor, și nici o lege nu poate îngreuna accesul la justiție. *Id.* art. 20. Instanțele de judecată din Moldova dețin jurisdicție asupra tuturor cauzelor privitoare la drepturile și libertățile civile. *Vezi* LEGEA CU PRIVIRE LA ORGANIZAREA JUDECĂTOREASCĂ. art. 4(1). Deoarece Republica Moldova este semnatara Convenției Europene a Drepturilor Omului, orice persoană, organizație neguvernamentală, sau grup de persoane ale căror drepturi și libertăți au fost încălcate de către o țară parte la Convenție, de asemenea, pot apela la Curtea Europeană pentru Drepturile Omului, după epuizarea tuturor remediilor locale. CONVENȚIA EUROPEANĂ A DREPTURILOR OMULUI articolele 34, 35 (Noiembrie. 4, 1950), publ. în 1 TRATATE INTERNAȚIONALE 341 (Mold.1998), *Versiunea engleză poate fi accesată la* <http://www.echr.coe.int/convention/webconveneng.pdf>, ratificată prin Hotărârea Nr. 1298-XIII din 24.07.1997, M.O. 54-5/502 (1997) [în continuare CEDO].

Deși cadrul juridic pentru apărarea drepturilor civile pare să fie unul corespunzător, apărarea acestor drepturi în practică este împiedicată de faptul că cetățenii nu-și cunosc drepturile, nu sunt în stare să plătească cheltuielile legate de litigii, numărului foarte mare de cauze pe care trebuie să le judece instanțele de judecată, precum și de tergiversarea proceselor.

Pe lângă legislația națională, instanțele de judecată moldovenești pot aplica și normele internaționale pentru a apăra drepturile civile ale persoanelor. În cazul în care există o contradicție între legislația națională și convențiile și tratatele privind drepturile omului la care Moldova este parte, prioritate au acordurile internaționale. CONSTITUȚIE art. 4(2). Cu toate acestea, din interviuri reiese că judecătorii de sector, unde de altfel majoritatea litigiilor sunt judecate în prima instanță, adesea au rezerve la capitolul aplicării sau citării CEDO datorită faptului că judecătorii nu sunt îndeajuns familiarizați cu prevederile convenției. Dar persoanele intervievate cred că instanțele de judecată vor aplica mai des CEDO pe măsură ce judecătorii și avocații vor cunoaște mai bine prevederile acestora ca rezultat al frecventării cursurilor de instruire. O persoană intervievată a declarat că, oricum, de regulă, judecătorii nu sunt familiarizați cu documentele de interpretare a CEDO care sunt bazate pe practica judiciară a Curții Europene pentru Drepturile Omului.

Justiția urmează a fi înfăptuită numai de către instanțele de judecată; adică, de către Curtea Supremă de Justiție, Curtea de Apel, tribunale și judecătoriile de sector. CONSTITUȚIE articolele 114, 115(1). Deși instanțe specializate pot fi create pentru judecarea anumitor categorii de cauze, cum ar fi judecătoriile economice, totuși înființarea instanțelor extraordinare este interzisă. *Id.* art. 115(3). Judecătoriile militare sunt incluse în categoria instanțelor specializate. Ele sunt o parte componentă a sistemului judecătoresc și au competența de a înfăptui justiția în cadrul forțelor armate. LEGEA CU PRIVIRE LA SISTEMUL INSTANȚELOR JUDECĂTOREȘTI MILITARE art. 1. Jurisdicția unor astfel de instanțe judecătorești este în general limitată la infracțiunile comise de către membrii Armatei Naționale, dar poate include și cauze civile înaintate de persoane fizice legate de repararea prejudiciului. *Id.* art. 4. Hotărârile instanțelor judecătorești militare pot fi revizuite de către colegiile din cadrul Curții de Apel și Curtea Supremă de Justiție care fac parte din sistemul instanțelor judecătorești militare și funcționează ca instanțe de apel, recurs și chiar ca instanță de fond. *Id.* art. 5.

Factorul 8: Sistemul căilor de atac

Hotărârile judecătorești pot fi anulate numai urmând procedurile căilor de atac

Concluzie

Corelație: Pozitiv

Hotărârile judecătorești pot fi anulate numai urmând procedurile căilor de atac. Este prea devreme de evaluat efectul schimbărilor recente din sistemul judecătoresc; schimbările ulterioare pot avea loc după adoptarea codurilor de procedură.

Analiză/Date generale:

Constituția Moldovei garantează dreptul de a ataca în instanță hotărârile judecătorești: „Împotriva hotărârilor judecătorești, părțile interesate și organele de stat competente pot exercita căile de atac, în condițiile legii”. CONSTITUȚIE art. 119. Mai mult, hotărârile judecătorești pot fi atacate numai urmând procedurile judiciare ale căilor de atac. *Vezi Id.* articolele 114 (înfăptuirea justiției numai de către instanțele judecătorești), 115 (înființarea de instanțe extraordinare este interzisă). Persoanele intervievate au confirmat că în practică prevederile legislative privind procedurile căilor de atac sunt puse în aplicare.

Procedurile de revizuire a hotărârilor judecătorești sunt specificate în Codul de Procedură Civilă și Codul de Procedură Penală. Reguli procedurale prevăd căi ordinare și extraordinare de atac a hotărârilor judecătorești. Căile ordinare de atac sunt: apelul în baza căruia instanța de apel poate reevalua faptele și modul în care a fost aplicată legea; și recursul, mai limitat, în baza căruia instanța de recurs poate în general examina modul în care a fost aplicată legea la fapte. Înainte de 1996, când a fost introdus apelul, singura cale ordinară de atac împotriva hotărârii judecătorești era recursul. *Vezi LEGEA CU PRIVIRE LA ORGANIZAREA JUDECĂTOREASCĂ* articolele 30(b), 36(b).

De asemenea, hotărârile judecătorești pot fi atacate în împrejurări extraordinare, adică, după ce o hotărâre judecătorească devine definitivă, iar perioada pentru calea ordinară de atac a expirat, prin patru căi: (1) contestația în anulare; (2) revizuirea hotărârii; (3) demersul în interesul legii, pentru a asigura uniformitatea în aplicarea legii atunci când diferite instanțe de judecată s-au pronunțat în mod diferit asupra aceleiași chestiuni juridice; și (4) recursul în anulare. CODUL DE PROCEDURĂ CIVILĂ articolele 317, 325, 331-33; CODUL DE PROCEDURĂ PENALĂ articolele 351, 363, 369/1, 369/6.

În prezent, Moldova are un sistem judiciar de patru nivele, prevăzut de Constituție. *Vezi CONSTITUȚIE art. 115(1)*. Scopul modificărilor Constituției din noiembrie 2002 (*vezi supra* n.2) este de a spori eficiența sistemului judiciar. Cu toate acestea, intervievații au exprimat opinii diferite despre această măsură. Deși cei mai mulți dintre ei cred că prin eliminarea tribunalelor se va simplifica procesul de revizuire a hotărârilor, se vor reduce cheltuielile și se va asigura un acces mai mare al cetățenilor la Curtea Supremă de Justiție, alții au opinat că până la adoptarea acestor modificări trecuse prea puțin timp pentru a se evalua eficiența sistemului de patru nivele. O persoană intervievată a declarat că aceste schimbări nu vor reduce timpul pentru revizuire și nici nu vor spori eficiența.

Factorul 9: Audierea părților/citare/punere în executare

Judecătorii au prerogative reale în ceea ce privește citațiile, audierea părților și a martorilor, disciplinare și/sau punerea în executare a hotărârilor judecătorești, se folosesc de aceste puteri și în aceasta sunt respectați și susținuți de către celelalte puteri ale statului.

Concluzie

Corelație: Negativ

Deși instanțele de judecată par să aibă puteri corespunzătoare de citare, audiere și disciplinare a părților, și de punere în executare a hotărârilor judecătorești, capacitatea lor de a exercita aceste prerogative în practică este limitată din cauza lipsei de resurse, cum ar fi incapacitatea Guvernului de a crea poliția judecătorească. Numărul mare de hotărâri judecătorești neexecutate este o problemă importantă.

Analiză/Date generale:

Legislația moldovenească le conferă judecătorilor, atât prerogative de citare, cât și cele de disciplinare a părților. Ei dețin autoritatea legală de a controla comportamentul persoanelor în sala de judecată și de a le pedepsi pentru sfidarea instanței. Orice persoană care tulbură ședința de judecată este mai întâi avertizată, iar apoi el/ea poate fi expulzată din sala de judecată în cazul în care continuă să tulbure ședința. Instanța poate amâna judecarea cauzei, sau pur și simplu poate îndepărta din sala de ședință părțile sau alte persoane care tulbură ședința, precum și poate să-i amendeze pe cei care manifestă lipsă de respect față de instanță. Nesupunerea de către un procuror sau avocat dispozițiilor președintelui ședinței atrage după sine mai întâi o avertizare, însă dacă el sau ea continuă să nu îndeplinească dispozițiile respective, instanța poate amâna judecata. De asemenea, instanța va sesiza procurorul ierarhic superior sau Comisia pentru etică și disciplină a Consiliului Baroului, după cum e cazul, despre sfidarea instanței. LEGEA CU PRIVIRE LA AVOCATURĂ articolele 41, 48, Legea Nr. 1260-XV din 19.07.2002, M.O. 126-27/1001 (2002); CODUL DE PROCEDURĂ CIVILĂ art. 150. Comisia pentru etică și disciplină are autoritatea de a examina cazurile de încălcare de către avocați a Codului deontologic al avocatului și să aplice sancțiuni disciplinare sub formă de avertizare sau muștrare în urma procedurilor respective de examinare. Orice astfel de sancțiune disciplinară expiră la un an după data la care a fost aplicată în cazul în care avocatul sancționat nu comite alte încălcări. LEGEA CU PRIVIRE LA AVOCATURĂ articolele 41, 48, 49, 50. Persoanele care manifestă lipsă de respect față de instanță sau regulile ei, de asemenea, pot fi supuse unor sancțiuni administrative inclusiv sub formă de amendă sau sub formă de arest administrativ de până la cincisprezece zile. CODUL REPUBLICII MOLDOVA CU PRIVIRE LA CONTRAVENȚIILE ADMINISTRATIVE art. 200/7, Legea din 29.03.85, Veștile Sovietului Suprem și ale Guvernului R.S.S.Moldovenești, 3/47 (1985), *cu modificările ulterioare* [în continuare CODUL CU PRIVIRE LA CONTRAVENȚIILE ADMINISTRATIVE].

Și totuși există anumite limitări practice pentru exercitarea acestei autorități. Legislația moldovenească prevede crearea poliției judecătorești ale cărei responsabilități includ menținerea ordinii publice în instanța de judecată, aducerea forțată a părților și martorilor, precum și acordarea asistenței executorilor judecătorești. Vezi CONSTITUȚIE art.121(3); LEGEA CU PRIVIRE LA ORGANIZAREA JUDECĂTOREASCĂ art. 50. Cu toate acestea, în pofida prevederilor legislative și constituționale, poliția judecătorească încă nu a fost creată. Judecătorii intervievați au declarat că aceasta este o problemă serioasă, pentru că judecătorii nu dispun de mijloace de asigurare a autorității lor în sălile de judecată sau de mijloacele necesare pentru a-și asigura protecția. Un judecător a descris un caz de divorț în care soțul și-a lovit soția în timpul procesului fiindcă nu a fost nimeni care să preîntâmpine acest lucru.

De asemenea, judecătorii au o autoritate amplă, atât în cauzele civile, cât și cele penale, de a ordona aducerea în instanță a martorilor, precum și de a cere prezentarea documentelor sau altor probe. Vezi CODUL DE PROCEDURĂ CIVILĂ articolele 101-107 (citarea părților), 67 (prezentarea înscrisurilor), 73 (prezentarea dovezilor materiale); CODUL DE PROCEDURĂ PENALĂ articolele 56 (strângerea probelor), 58 (citarea martorilor). Martorul citat care nu se prezintă în instanță, fără motive întemeiate, poate fi amendat, iar instanța poate ordona poliției aducerea forțată a acestuia în instanță. CODUL DE PROCEDURĂ CIVILĂ art. 65; CODUL DE PROCEDURĂ PENALĂ articolele 59, 228/1. Când un participant la un proces civil nu se prezintă la ședința de judecată fără a informa instanța de judecată cu privire la motivele satisfăcătoare care împiedică prezența, instanța va examina cauza în absența participantului. CODUL DE PROCEDURĂ CIVILĂ art. 158. În cazul neprezentării reclamantului înștiințat, dacă el nu a informat instanța de judecată despre motivele neprezentării sale sau dacă instanța le găsește neîntemeiate sau dacă reclamantul nu a solicitat examinarea cauzei în lipsa sa, instanța scoate cauza de pe rol. CODUL DE PROCEDURĂ CIVILĂ art. 159. Când un pârât într-un proces penal nu se prezintă la ședința de judecată, instanța trebuie să suspende ședința de judecată și să ordoneze aducerea forțată a pârâtului la ședința de judecată. CODUL DE PROCEDURĂ PENALĂ art. 239. Cu toate că în general poliția execută ordinele judecătorești de aducere forțată a martorilor la ședința de judecată, unele persoane intervievate au susținut că sunt cazuri când poliția nu manifestă dorința de a le executa, justificându-și atitudinea prin lipsa de personal sau mijloace de transport.

În pofida faptului că dețin autoritatea de a asigura prezența părților și martorilor, instanțele de judecată adesea nu reușesc să trimită citațiile în conformitate cu cerințele procedurale, deoarece ele nu dispun de resurse suficiente în această privință. De exemplu, adesea instanțele trimit citațiile prin poștă ca scrisori simple, pentru că ele nu-și pot permite să trimită scrisori recomandate, care presupun dovada primirii citației. Astfel nu există probe că persoana a fost citată în modul corespunzător, ceea ce duce la neprezentări și amânări abuzive, când participanții declară că ei nu au fost citați. De regulă, în asemenea împrejurări, judecătorii suspendă ședința de judecată, pentru că ei nu dispun de probe pentru a proceda altfel și deoarece citarea neadecvată poate servi drept temei pentru atacarea hotărârii judecătorești cu o contestație în anulare. Vezi CODUL DE PROCEDURĂ CIVILĂ art. 317. Uneori părțile și alți participanți la proces au fost nevoite să plătească pentru telegrame către alte părți pentru a se asigura că ei au fost citați în modul corespunzător.

Numărul mare de hotărâri judecătorești civile neexecutate din Moldova este o problemă gravă care, în opinia unui respondent, „discreditează justiția”. În prezent, există aproximativ 55 000 asemenea hotărâri judecătorești. Unele din ele datează chiar din 1990. Bineînțeles, în unele cazuri vina pentru neexecutare nu poate fi pusă pe seama sistemului juridic, cum ar fi cazurile când pârâtul nu dispune de mijloace suficiente pentru a satisface hotărârea respectivă. Trebuie să menționăm că în prezent, instanțele judecătorești nu sunt responsabile de punerea în executare a hotărârilor judecătorești.

În cauzele civile, partea împotriva căreia s-a pronunțat o hotărâre definitivă trebuie să o execute benevol. Persoanelor fizice care nu o execută li se aplică o amendă administrativă, iar persoanelor cu funcții de răspundere li se va aplica o amendă substanțial mai mare. CODUL CU PRIVIRE LA CONTRAVENȚIILE ADMINISTRATIVE art. 200/11. Dacă un debitor nu execută hotărârea judecătorească respectivă, instanța va emite la cererea reclamantului un titlu executoriu. Acest document îi autorizează pe executorii judecătorești din cadrul subdiviziunilor teritoriale ale Departamentului de executare a deciziilor judiciare pe lângă Ministerul Justiției să pună în executare hotărârile judecătorești respective. CODUL DE PROCEDURĂ CIVILĂ art. 347. Acest departament subordonat Ministerului de Justiție, a fost creat în 2002 ca un organ de stat distinct pentru a spori eficiența activității executorilor judecătorești și este responsabil de punerea în executare a tuturor hotărârilor judecătorești civile. HOTĂRÂREA GUVERNULUI REPUBLICII MOLDOVA CU PRIVIRE LA CREAREA DEPARTAMENTULUI DE EXECUTARE A DECIZIILOR JUDICIARE Nr. 312 din 15.03.2002, M.O. 40-42/385 (2002). Este prea devreme pentru a concluziona cât de eficace se va dovedi departamentul în îmbunătățirea executării hotărârilor judecătorești civile. De exemplu,

la începutul lunii iulie 2002, un judecător a declarat că la acel moment în circumscripția judecătorească respective încă nu fusese creată subdiviziunea teritorială a departamentului, astfel încât președintele instanței era încă responsabil de supravegherea procesului de executare a hotărârilor judecătorești. De asemenea, s-a raportat că este uneori dificil de a executa hotărârile judecătorești pronunțate împotriva autorităților publice, din cauza unei presupuse lipse de mijloace sau a altor factori, cum ar fi posibile influențe politice.

Prin contrast, pare să fie puține probleme cât privește executarea hotărârilor judecătorești în cauzele penale. Președintele instanței trimite dispoziția de executare a sentinței împreună cu o copie a sentinței organului responsabil de punerea în executare a sentinței, iar apoi trebuie să urmărească executarea. CODUL DE PROCEDURĂ PENALĂ art. 339.

III. Resurse financiare

Factorul 10: Influența asupra bugetului justiției

Puterea judecătorească poate influența în mod semnificativ suma care i se alocă de către legislativ și/sau executiv și, după ce fondurile au fost alocate justiției, ea are control asupra bugetului propriu și asupra modului în care sunt cheltuite aceste fonduri.

Concluzie	Corelație: Negativ
Puterea judecătorească are puține oportunități care să îi permită să influențeze suma de bani ce i se alocă de către legislativ, sau să controleze modul în care aceste fonduri sunt administrate.	

Analiză/Date generale:

Cu excepția Curții Supreme de Justiție, judecătorilor economice și Curții Constituționale, care toate au propriile lor bugete specificate în bugetul de stat, CSM este responsabil de propunerea unui proiect de buget pentru toate celelalte instanțe judecătorești. LEGEA CU PRIVIRE LA CSM art. 4(n). Acest proiect de buget este analizat de către Ministerul de Finanțe și, de regulă, este redus semnificativ înainte de a fi aprobat de către Parlament, adesea fără a se lua în considerare viziunile or necesitățile financiare ale sistemului judecătoresc. Parlamentul deține autoritatea definitivă cât privește aprobarea bugetului acestor instanțe, iar bugetul de stat include doar o singură categorie de buget pentru toate judecătoriile, tribunalele și Curtea de Apel. Odată ce este aprobat bugetul, MJ controlează administrarea fondurilor alocate instanțelor respective. MJ nu numai că finanțează judecătoriile, tribunalele și Curtea de Apel, ci și exercită controlul asupra gestiunii acestor fonduri. HOTĂRÂREA GUVERNULUI REPUBLICII MOLDOVA CU PRIVIRE LA MINISTERUL JUSTIȚIEI AL REPUBLICII MOLDOVA art. 8(32), Nr. 129 din 15.02.2000, M.O. 19-20/210 (2000) [în continuare HOTĂRÂREA CU PRIVIRE LA MINISTERUL JUSTIȚIEI].

Unele persoane intervievate au declarat că bugetul acestor instanțe nu a fost aprobat niciodată în concordanță cu necesitățile sistemului judecătoresc și cu solicitările CSM. În consecință, toate aceste instanțe de judecată, în special judecătoriile, sunt subfinanțate în mod cronic. Fondurile alocate instanțelor de judecată nu ajung pentru a acoperi necesitățile lor de bază legate de administrarea justiției. Un interviu a afirmat că uneori fondurile oferite de Parlament pentru un an sunt insuficiente pentru o perioadă mai mare de nouă luni de funcționare, fiind necesare mijloace suplimentare. Președinții judecătorilor de sector trebuie să se roage pe la Ministerul Justiției pentru a obține mijloace care să le satisfacă cele mai elementare necesități, cum ar fi

hârtia, plicurile și timbre poștale. Persoanele intervievate au declarat că uneori președinții judecătorilor au fost nevoiți să solicite fonduri de la „sponsori”, cum ar fi directori de companii private, un expedient care trezește îngrijorări la capitolul conflict de interese. Multe din persoanele intervievate au susținut că situația financiară actuală a instanțelor de judecată și metodele de administrare a bugetelor lor constituie cea mai mare amenințare la adresa independenței și eficienței puterii judecătorești.

Curtea Supremă de Justiție și judecătoriile economice se află într-o postură mai bună, pentru că ele dispun de propriile categorii de buget în bugetul de stat și au împuternicirea de a controla mijloacele ce li se alocă. De exemplu, Curtea Supremă de Justiție prezintă Parlamentului spre aprobare bugetul său. LEGEA CU PRIVIRE LA CURTEA SUPREMĂ DE JUSTIȚIE articolele 27(1), 27(2). Atât Judecătoria Economică a Republicii Moldova, cât și Judecătoria Economică de Circumscripție Chișinău, au un buget comun care este administrat de către Judecătoria Economică a Republicii Moldova prin contabilitatea ei. Vezi LEGEA CU PRIVIRE LA INSTANȚELE JUDECĂTOREȘTI ECONOMICE articolele 25(2), 28(1). Curtea Constituțională are, de asemenea, influență asupra bugetului său, care este parte integrantă din bugetul de stat. Ea prezintă Parlamentului un proiect de buget spre aprobare, având avizul prealabil al Ministerului de Finanțe. LEGEA CU PRIVIRE LA CURTEA CONSTITUȚIONALĂ art. 37. Aprobarea însă nu este asigurată în mod automat și, după cum s-a raportat, Curtea Constituțională trebuie să-și apere în mod viguros finanțarea pe care o solicită. Cu toate acestea, ea se află într-o poziție mai bună, având posibilitatea respectivă, spre deosebire de multe instanțe de judecată. Curtea Constituțională își controlează în mod direct cheltuielile.

Factorul 11: Salarizarea adecvată a judecătorilor

Salariile judecătorilor sunt în general suficient de mari pentru a atrage și a păstra judecători bine calificați, permițându-le să-și întrețină familia și să trăiască într-un mediu suficient de sigur fără a fi nevoie să recurgă la alte surse de venit.

Concluzie	Corelație: Negativ
Cu toate că Parlamentul a mărit recent salariile judecătorilor; ele continuă să rămână inadecvate, ceea ce creează greutăți în atragerea și păstrarea judecătorilor bine calificați.	

Analiză/Date generale:

De fapt toți intervievații au căzut de acord că salariile judecătorilor în Moldova sunt fără îndoială inadecvate și nu corespund complexității și responsabilităților muncii de judecător. Unele persoane chiar au afirmat că nivelul actual al salarizării judecătorilor este o insultă pentru judecători și practic îi forțează să caute alte surse de venit, încurajând astfel corupția. Remunerația unui judecător este alcătuită din salariul funcției și diferite sporuri la acest salariu, care pot reprezenta un procentaj semnificativ din salariul total al judecătorului. Salariile de funcție ale judecătorilor constituie un procentaj fix din salariul funcției Președintelui Republicii Moldova. De exemplu, salariul funcției președintelui Curții Supreme de Justiție este 90% din salariul funcției Președintelui Republicii Moldova. În schimb, salariile funcției judecătorilor de la Curtea Supremă de Justiție constituie 90% din salariul funcției președintelui Curții Supreme de Justiție. Salariile funcției președinților instanțelor inferioare constituie 90% din salariul președintelui instanței superioare, iar salariul funcției altor judecători nu poate fi mai mic de 90% din salariul funcției președintelui judecătoriei sale. Vezi LEGEA CU PRIVIRE LA STATUTUL JUDECĂTORULUI art. 28(5). Pe lângă salariul funcției, judecătorii pot beneficia de suplimente la salariu în baza diferitor aprecieri ale competenței lor, cum ar fi obținerea unor grade de calificare (vezi Factorul 15, *infra*),

vechimea în muncă, cunoașterea a două sau mai multor limbi sau deținerea unui titlu științific avansat. *Id.* art. 28(1). Cuantumul acestor suplimente sunt stabilite de către Parlament. *Id.* art. 28(2).

În 2001, salariul mediu lunar împreună cu suplimentele pentru judecătorii nou-numiți de la judecătoria era de 735 lei (aproximativ 52.50 dolari SUA), pentru judecătorii de la tribunale – 980 lei (aproximativ 70 dolari SUA), pentru judecătorii de la Curtea de Apel – 1230 lei (aproximativ 95 dolari SUA), iar pentru judecătorii de la Curtea Supremă de Justiție – 1555 lei (aproximativ 111 dolari SUA). CSM RAPORTUL DIN 2001. Mult mai expresivă decât convertirea acestor salarii în dolari SUA ar fi compararea lor cu coșul minim de consum estimativ (o evaluare a cheltuielilor de trai pentru o singură persoană) care era de 1086 lei (aproximativ 80 dolari SUA) pentru o singură persoană pe lună în iulie 2002. Agenția de știri „Infotag”, *Indicii privind prețurile de consum pentru primele șapte luni ale anului 2002* (16 august 2002), *buletin electronic de știri disponibil la* <http://www.infotag.md> (copia se păstrează la autori). Câteva persoane intervievate au remarcat că salariile unor judecători sunt mai mici decât cele ale procurorilor și polițiștilor.

Încercând să abordeze această problemă, Parlamentul a mărit semnificativ salariul lunar mediu prin mărirea sumei sporurilor la salariile judecătorilor cu începere de la 1 octombrie 2002. HOTĂRÂREA PARLAMENTULUI REPUBLICII MOLDOVA PENTRU MODIFICAREA ȘI COMPLETAREA HOTĂRÂRII PARLAMENTULUI NR. 453-XIII DIN 16 MAI 1995 CU PRIVIRE LA SALARIZAREA MEMBRILOR ȘI FUNCȚIONARILOR JUDECĂTORIEI SUPREME, JUDECĂTORILOR ȘI ALTOR FUNCȚIONARI AI INSTANȚELOR JUDECĂTOREȘTI, AI PROCURATURII ȘI AI ARBITRAJULUI, NO. 1281-XV din 25.07.2002, M.O. 115-116/939 (2002). Se estimează că salariul mediu lunar al președintelui Curții Supreme va crește până la 4500 lei (aproximativ 321 dolari SUA), al președintelui Curții de Apel până la 3900 lei (aproximativ 279 dolari SUA), iar al președinților judecătoriilor de sector până la 3000 lei (aproximativ 214 dolari SUA). Agenția de știri „Infotag” (Buletinul electronic de știri din 26 iulie 2002), *disponibil la* <http://www.infotag.md> (copia se păstrează la autori). Comparat cu nivelul precedent de remunerare, salariul judecătorilor a fost mărit aproape de trei ori. Cu toate că această sporire este binevenită, salariile judecătorilor continuă să rămână neadecvate cât privește capacitatea judecătorilor de a-și întreține familiile și de a trăi într-o ambianță care să fie suficient de sigură.

Conform legii, judecătorii de asemenea au dreptul la o locuință cu o suprafață locativă determinată. Dacă un judecător nou nu are o asemenea locuință, autoritățile publice locale trebuie să-i ofere una, fie sub formă de apartament sau casă, în termen de 6 luni. LEGEA CU PRIVIRE LA STATUTUL JUDECĂTORULUI art. 30 (1). După încheierea a 10 ani de activitate în calitate de judecător, acesta are dreptul să primească gratuit, în proprietate privată, locuința respectivă. *Id.* art. 30(2). Mai mult, atâta timp cât judecătorul încă nu a primit locuința, el/ea are dreptul la compensare pentru închirierea locuinței sale temporare. *Id.* art. 30(3). Totuși, în practică, majoritatea autorităților publice nu reușesc să respecte aceste cerințe din cauza lipsei de locuințe disponibile sau lipsei de bani pentru a oferi o locuință sau a plăti judecătorului compensația.

Factorul 12: Clădirile instanțelor de judecată

Clădirile instanțelor de judecată sunt amplasate central și sunt ușor de găsit, asigurând un mediu corespunzător și dispunând de infrastructura adecvată pentru îndeplinirea actului de justiție.

Concluzie

Corelație: Negativ

Există clădiri ale instanțelor de judecată care nu dispun de un număr suficient de săli de judecată și săli de deliberare, astfel încât judecătorii sunt nevoiți să judece procesele în birourile lor. Lipsa de fonduri a împiedicat anumite instanțe de judecată să-și achite facturile pentru serviciile comunale, ele fiind nevoite să lucreze fără electricitate, apă și chiar agent termic în timp de iarnă.

Analiză/Date generale:

În general, în Moldova clădirile instanțelor de judecată sunt convenabil amplasate în zonele centrale ale municipiilor și orașelor și sunt relativ ușor de găsit. Totuși, majoritatea acestor clădiri sunt vechi și au nevoie să fie reparate. În cadrul interviurilor s-a declarat că pe parcursul ultimului deceniu nu s-a construit nici o clădire de instanță de judecată și că au existat fonduri numai pentru renovarea capitală a Curții de Apel și a unor tribunale. Tribunalele create după declararea independenței, și Curtea de Apel, au fost amplasate în clădiri folosite anterior în alte scopuri, drept clădiri administrative sau educaționale și chiar cămine, cum ar fi cazul Tribunalului din Comrat. Dat fiind că numeroase clădiri ale instanțelor de judecată nu au fost prevăzute pentru acest scop, ele nu dispun de un număr suficient de săli de judecată și de săli de deliberare. În consecință, judecătorii de la numeroase judecătoria de sector și cei de la judecătoriile economice sunt nevoiți să judece procesele în birourile lor, care adesea sunt prea mici ca în ele să încapă toate părțile, ca să nu mai vorbim despre public sau mass media. Birourile lor nu sunt locuri potrivite pentru îndeplinirea actului de justiție. Potrivit comentariilor unui avocat, judecătorii adesea deliberează asupra cazurilor în birourile lor și nu în sălile de deliberare, după cum prevede legea, și că ei pot fi cu ușurință sustrași, dacă nu influențați, prin telefon. Răspunderea pentru dotarea instanțelor de judecată cu clădiri o poartă Guvernul care acționează prin intermediul autorităților administrației publice locale. LEGEA CU PRIVIRE LA ORGANIZAREA JUDECĂTOREASCĂ art. 23(3).

Din cauza lipsei de mijloace necesare, anumite instanțe de judecată nu au putut să-și achite facturile pentru serviciile comunale. Astfel, unele instanțe au fost deconectate de la electricitate, apă, și chiar de la agentul termic pe perioada iernii. Un judecător a declarat că a trebuit să se folosească de lanternă pentru a căuta niște dosare în arhivă când Ministerul de Justiție nu a reușit să aloce bani pentru achitarea facturilor la electricitate. Cu toate că acesta ar putea fi un caz extrem, el totuși ilustrează gravele probleme cu care se confruntă numeroase instanțe de judecată în îndeplinirea actului de justiție.

Factor 13: Protecția judecătorilor

Sunt alocate suficiente resurse pentru protecția judecătorilor împotriva unor amenințări cum ar fi cele de hărțuire, atac sau omor.

Concluzie

Corelație: Negativ

Judecătorii sunt protejați de către poliție doar în cazuri rare. Majoritatea instanțelor de judecată nu dispune de gardieni sau forțe de poliție care să le asigure protecția, iar în clădirile instanțelor de judecată unde gardienii sau forțele de poliție sunt prezente, numărul lor este insuficient.

Analiză/Date generale:

Judecătorii și familiile lor au dreptul legal de a beneficia de protecție din partea poliției, atât pentru ei înșiși, cât și pentru proprietatea lor. LEGEA CU PRIVIRE LA STATUTUL JUDECĂTORULUI art. 27(1). În practică însă, potrivit majorității judecătorilor, ei nu se bucură de aproape nici un fel de protecție. Un procuror a recunoscut că protecția personală este rareori asigurată atunci când un judecător este amenințat. Ea este oferită numai dacă există un pericol evident pentru viața judecătorului și acesta adresează poliției o cerere. Persoanele intervievate au raportat mai rar cazuri de atac asupra judecătorilor și mai frecvent despre cazuri de amenințare sau intimidare a judecătorilor, în special la telefon. Mai mult, din cauza securității limitate din majoritatea clădirilor instanțelor de judecată, persoanele nemulțumite de către hotărârea judecătorului poate să intre liber în biroul acestuia pentru a-l insulta sau amenința. Conform informațiilor oferite în cadrul interviurilor, judecătorii care au temeri în legătură cu securitatea lor personală pot solicita să li se ofere o armă.

Cu toate că și Constituția din 1994, și Legea cu privire la organizarea judecătorească prevăd crearea unei poliții judecătorești responsabilă de asigurarea pazei clădirilor și localurilor instanțelor de judecată și a bunurilor lor; de asigurarea securității judecătorilor, menținerea ordinii publice în sediul instanțelor și în ședințele de judecată, aceste prevederi nu au fost încă transpuse în practică. Vezi CONSTITUȚIE art. 121(3); LEGEA CU PRIVIRE LA ORGANIZAREA JUDECĂTOREASCĂ art. 50.

Gradul de securitate a clădirilor instanțelor de judecată variază în dependență de nivelul instanței. În sălile de judecată unde se judecă procese penale, acuzatul este însoțit de către polițiști înarmați și poate fi ținut după gratii pe parcursul ședinței de judecată. Majoritatea sălilor de judecată, mai ales la nivelul judecătoriilor de sector, nu dispun de gardieni sau polițiști care să le asigure securitatea. Un interviuat a scos în evidență faptul că de cele mai multe ori companiile private sunt protejate mai bine decât clădirile instanțelor de judecată, deoarece de obicei ele dispun de gardieni. Un alt interviuat a descris o situație când cineva, din întâmplare, a scăpat o armă pe podea în timpul ședinței. Deși nimeni nu a fost rănit, faptul dat ilustrează vulnerabilitatea instanțelor de judecată. Situația este și mai gravă atunci când audierile se desfășoară în biroul judecătorului, de vreme ce distanța care îl separă pe judecător de părți este neînsemnată.

Anumite instanțe de judecată, inclusiv Curtea Supremă de Justiție, Curtea de Apel, Tribunalul Chișinău și judecătoriile economice, care sunt toate amplasate în Chișinău, cât și Judecătoria Bălți, au un polițist la intrare cu toate că ele nu dispun de detectori de metal. Pe lângă aceasta, pentru a intra în Curtea Supremă de Justiție, vizitatorii trebuie să obțină un permis (la telefon) și să-și lase actul de identitate la gardian. Trecuți însă de polițist, vizitatorii au acces liber la sălile de judecată sau birourile judecătorilor. Un alt judecător s-a plâns că un singur gardian nu este suficient pentru o clădire de cinci etaje.

IV. Garanții structurale

Factorul 14: Garantarea perioadei de încadrare în funcție

Judecătorii de nivel înalt sunt numiți pentru mandate fixe care să garanteze menținerea în funcție până la vârsta pensionării sau până la expirarea unui mandat determinat care să aibă durată considerabilă.

Concluzie	Corelație: Neutru
După o numire inițială pentru un termen de cinci ani, judecătorii se califică pentru a fi numiți din nou în funcție până la atingerea vârstei obligatorii de pensionare. Totuși recente acțiuni ale Președintelui au trezit îngrijorări privitoare la rolul pe care considerațiile politice îl joacă în luarea unor asemenea decizii, iar lipsa de transparență din cadrul procesului este principala îngrijorare.	

Analiză/Date generale:

Toți judecătorii sunt inițial numiți în funcție pentru un termen de cinci ani, și la expirarea acestuia pot fi numiți din nou în funcție până la atingerea plafonului de vârstă de 65 ani. CONST. art. 116(2); LEGEA CU PRIVIRE LA STATUTUL JUDECĂTORULUI, art. 11(1). Înainte ca un judecător să fie numit în funcție până la atingerea plafonului de vârstă, el sau ea trebuie să susțină examenul de atestare administrat de către Colegiul de calificare, să fie recomandat pentru numire în funcție de către Colegiul de calificare și apoi să fie propus Președintelui Republicii Moldova de către CSM. LEGEA CU PRIVIRE LA STATUTUL JUDECĂTORULUI art. 11(1); LEGEA CU PRIVIRE LA COLEGIUL DE CALIFICARE art. 23 (3) (b), 25(3)(a). Președintele Republicii Moldova numește judecătorii în funcție până la atingerea plafonului de vârstă, cu excepția judecătorilor de la Curtea Supremă de Justiție care sunt numiți în funcție de către Parlament. CONST. art. 116(2), (3); LEGEA CU PRIVIRE LA STATUTUL JUDECĂTORULUI art. 11. Judecătorii sunt „inamovibili, potrivit legii”. CONST. art. 116(1); *dar vezi și Factorul 17, infra*. Mai mult, un judecător poate fi transferat la altă instanță de judecată pentru o perioadă indefinită de timp numai cu acordul său. LEGEA CU PRIVIRE LA STATUTUL JUDECĂTORULUI art. 20.

Judecătorii de la Curtea Constituțională sunt numiți pentru un termen fix de 6 ani. CONST. art. 136(1). Spre deosebire de judecătorii de la instanțele de judecată, ei nu pot fi numiți în funcție până la atingerea plafonului de vârstă. Dar ei mai pot fi numiți în funcția de judecător al Curții Constituționale pentru încă un mandat adițional. LEGEA CU PRIVIRE LA CURTEA CONSTITUȚIONALĂ art. 5(2).

În general, persoanele intervievate au căzut de acord că judecătorii superiori, numiți în funcție până la atingerea plafonului de vârstă de 65 ani, se bucură de fapt de garantarea menținerii lor în funcție. Ei pot continua munca în funcția de judecători până își dau demisia, sau până sunt eliberați din funcție din motive prevăzute de lege.

Potrivit informației oferite de către CSM, la data de 1 iulie 2002, în Moldova erau 347 judecători dintre care 248 au fost numiți în funcție până la atingerea plafonului de vârstă. În perioada anului 2001 și până la mijlocul anului 2002, CSM a propus 150 judecători pentru a fi numiți în funcție până la atingerea plafonului de vârstă. O parte din judecătorii respectivi a continuat să lucreze în această funcție mai mult de un an după expirarea termenului inițial de cinci ani. Din acești 150 judecători, Președintele Republicii Moldova a numit în funcție până la atingerea plafonului de

vârstă - 97 judecători și respectiv a respins 46 candidaturi. În iulie 2002, Președintele Moldovei încă nu luase o decizie cu privire la alți șapte judecători care au fost propuși pentru numire în funcție până la atingerea plafonului de vârstă. CSM a propus a doua oară 42 din cei 46 respinși anterior de către Președinte, iar Președintele a numit în funcție 15 dintre aceștia. Consiliul Superior al Magistraturii, Notă informativă cu privire la examinarea materialelor pentru numirea în funcție a judecătorilor până la atingerea plafonului de vârstă de pensionare, 24.07.2002 (o copie se păstrează la autori) [în continuare CSM Notă informativă cu privire la numirea judecătorilor]. Evenimentele respective sugerează că CSM este cel puțin independent până la un anumit grad și că uneori este capabil să îl convingă pe Președinte să reconsidere respingerea candidaturilor propuse.

Multe persoane intervievate s-au referit la această situație ca la o dovadă că judecătorii au fost „dați afară” nelegitim, din considerații de ordin politic. Unii chiar au afirmat că Președintele a făcut o investigație suplimentară prin intermediul diferitor agenții de stat pentru a afla informații despre proprietatea, afilierea politică a candidaților etc., și dacă rezultatele investigației trezeau suspiciuni, atunci candidații respectivi nu erau numiți în funcție pentru al doilea termen. Dacă interviuații au dreptate și asemenea investigații au avut loc, scopul acestora bineînțeles putea fi îndreptat spre descoperirea unor probe de corupție sau de incompatibilitate politică. Singura concluzie pe care cineva o poate trage la sigur cu privire la procesul de numire în funcție a judecătorilor până la atingerea plafonului de vârstă este că lipsa de transparență contribuie la cultivarea de suspiciuni legate de motivele care stau în spatele hotărârilor Președintelui. Președintele nu are obligația legală de a-și expune motivele deciziilor sale și pentru că, nici cei interviuați, nici judecătorii înșiși, nu știau de ce Președintele nu a numit în funcție anumiți judecători pentru al doilea termen, mulți au presupus cele mai rele lucruri.

Factorul 15: Criterii obiective de promovare în cadrul justiției

Judecătorii sunt promovați în cadrul sistemului instanțelor pe baza unor criterii obiective cum ar fi capacitatea, integritatea și experiența.

<i>Concluzie</i>	<i>Corelație: Negativ</i>
Deși legislația moldovenească prevede criterii obiective pentru promovare, precum și un colegiu responsabil de determinarea faptului dacă candidații la promovare satisfac acele criterii, au fost totuși exprimate îngrijorări profunde în legătură cu implementarea legislației recente privind președinții și vicepreședinții instanțelor de judecată.	

Analiză/Date generale:

Promovarea judecătorilor poate avea loc în trei feluri: numirea în funcția administrativă de președinte sau vicepreședinte al instanței de judecată; numirea în funcție într-o instanță de judecată ierarhic superioară; conferirea unui grad de calificare mai înalt (care poate avea loc în legătură cu celelalte două). Toate trei feluri necesită o atestare din partea Colegiului de calificare. LEGEA CU PRIVIRE LA COLEGIUL DE CALIFICARE ȘI ATESTAREA JUDECĂTORILOR art. 23(3). Atestarea este un proces prin care Colegiul examinează calificarea profesională, integritatea și performanța judecătorului.

În baza rezultatelor atestării judecătorului, Colegiul de calificare va da un aviz cu privire la promovarea acestuia la funcția de președinte sau vicepreședinte al instanței, sau privind promovarea lui într-o instanță ierarhic superioară. LEGEA CU PRIVIRE LA COLEGIUL DE CALIFICARE art. 25(3). După cum s-a discutat în cadrul Factorului 1, *supra*, candidații la promovare într-o

instanță ierarhic superioară trebuie să aibă o experiență de cel puțin cinci ani în funcția de judecător pentru a putea fi numiți în funcția de judecător al tribunalului, de șapte ani pentru funcția de judecător al Curții de Apel și de 15 ani pentru funcția de judecător al Curții Supreme de Justiție. LEGEA CU PRIVIRE LA STATUTUL JUDECĂTORULUI art. 7(2).

Potrivit legii, promovarea trebuie efectuată în bază de concurs. LEGEA CU PRIVIRE LA STATUTUL JUDECĂTORULUI art. 20(1). Intervievații au avut opinii diferite cât privește motivele adevărate care stau la baza promovării în cadrul sistemului judiciar. Mulți au indicat că, atât profesionalismul, cât și favoritismul, sunt factori importanți în promovarea judecătorilor.

Mulți au criticat aspru numirile recente în funcție ale președinților și vicepreședinților instanțelor de judecată în urma adoptării legislației respective de către autoritățile comuniste. Parlamentul a modificat Legea cu privire la organizarea judecătorească astfel încât potrivit modificărilor operate, începând cu 5 octombrie 2001, președinții și vicepreședinții judecătorilor, tribunalelor și ai Curții de Apel, urmau să fie numiți pentru un termen de 4 ani în loc de termene indefinite, cum a fost înainte. *Vezi* LEGEA CU PRIVIRE LA ORGANIZAREA JUDECĂTOREASCĂ art. 16(3). O lege ulterioară de aplicare a făcut acest amendament retroactiv, având ca rezultat faptul că președinții și vicepreședinții care până la data de 5 octombrie 200 s-au aflat în posturile respective mai mult de 4 ani, au fost considerați drept unii ce au deținut funcția pe parcursul unui termen de 4 ani care a expirat. (Chiar dacă un judecător ar putea să înceteze să mai fie președinte sau vicepreședinte al instanței de judecată, el sau ea au dreptul să rămână în funcția de judecător al acelei instanțe). CSM a fost numit răspunzător pentru selectarea candidaților la posturile ce au devenit vacante, iar Președintele – pentru numirea noilor președinți și vicepreședinți. *Vezi* LEGEA CU PRIVIRE LA PUNEREA ÎN APLICARE A ART. 16 DIN LEGEA NR. 514-XIII DIN 6 IULIE 1995 „PRIVIND ORGANIZAREA JUDECĂTOREASCĂ”, Legea Nr. 583-XV din 25.10.2001, M.O. 131-32/993 (2001). Legea respectivă a fost atacată la Curtea Constituțională, care a recunoscut-o drept constituțională. HOTĂRÂREA CURȚII CONSTITUȚIONALE NR. 26 din 23.05.2002, M.O. 71-3/16 (2002).

Potrivit informației oferite de CSM, în urma implementării modificării, 18 președinți de instanță au fost numiți în funcție pentru al doilea termen și 22 noi președinți de instanță au fost numiți în funcție. Pe lângă aceasta, au fost numiți președinți în posturile vacante din două instanțe, iar șase președinți de instanță au rămas în funcție deoarece ei s-au aflat în acest post mai puțin de patru ani. La data de octombrie 2002, mai era nevoie de numiri suplimentare în funcție. Consiliul Superior al Magistraturii, Notă informativă privind numirea în funcție a președinților și vicepreședinților instanțelor de judecată, 24.07.2002 (o copie se păstrează la autori).

O altă schimbare a fost că CSM a început recent să propună câțiva candidați pentru același post, în loc de un singur candidat. Președintele alege pe unul din candidații propuși, sau îi poate respinge pe toți. Unii intervievați au descris acest lucru ca pe o renunțare de către CSM la autoritatea sa de a selecta candidații pentru a fi numiți în funcție, iar potrivit altora ca un atac al executivului asupra independenței judiciare. Cu toate acestea, replica altor intervievați a fost că practica de propunere a trei candidați nu este ilegală, deoarece legea prevede efectuarea promovării în bază de concurs, dar nu specifică proceduri detaliate în acest sens.

Judecătorilor pot să li se confere un grad de calificare în baza funcției lor, vechimii în muncă, experienței de lucru și nivelului de profesionalism. Colegiul de calificare (sau CSM în unele cazuri) conferă primele cinci grade de calificare, iar Președintele Republicii Moldovei conferă cel mai înalt grad: gradul superior de calificare. LEGEA CU PRIVIRE LA COLEGIUL DE CALIFICARE art. 27(2). Gradele de calificare se conferă pentru un termen minim, de la 2 la 5 ani, după care judecătorul are dreptul la conferirea unui grad de calificare mai înalt. *Id.* art. 29.

Factorul 16: Imunitatea judecătorului pentru acțiunile sale în calitate oficială

Judecătorul se bucură de imunitate pentru acțiunile sale în calitate oficială

Concluzie	Corelație: Pozitiv
Judecătorii se bucură de imunitate largă cât privește răspunderea penală, civilă și administrativă, precum și arestul sau urmărirea penală.	

Analiză/Date generale:

Legislația moldovenească le conferă judecătorilor imunitate extinsă cât privește răspunderea civilă, penală și administrativă, precum și în caz de arest sau urmărire penală. Aproape toate persoanele intervievate au declarat ca această imunitate este respectată în practică.

Potrivit legii, judecătorul „nu poate fi tras la răspundere pentru opinia sa exprimată în îndeplinirea justiției și pentru hotărârea pronunțată dacă nu va fi stabilită, prin sentință definitivă, vinovăția lui de abuz criminal”. LEGEA CU PRIVIRE LA STATUTUL JUDECĂTORULUI art. 19(3). Cu toate acestea, statul poate fi tras la răspundere patrimonială pentru orice prejudiciu sau vătămare cauzate prin erori săvârșite în procesele judiciare de către instanțele judecătorești. CONST. art. 53(2).

Răspunderea penală a judecătorilor este la fel limitată. Un judecător poate fi pedepsit numai pentru adoptarea cu bună-știință a unei hotărâri, sentințe, decizii sau încheieri contrare legii. CODUL PENAL art. 307, Legea No. 985-XV din 18.04.2002, M.O. 128-29/1012 (2002). De asemenea, există garanții procedurale împotriva urmărilor penale abuzive. Un dosar penal chiar pentru fapte care nu au legătură cu exercitarea responsabilităților oficiale ale judecătorului poate fi intentat numai de către Procurorul General cu acordul CSM și al Președintelui Republicii Moldova, sau al Parlamentului, după caz. (în dependență de faptul dacă Președintele sau Parlamentul l-a numit pe judecător). LEGEA CU PRIVIRE LA STATUTUL JUDECĂTORULUI articolele 19(4), 19(5).

De asemenea, judecătorii au imunitate în cazul contravențiilor administrative, chiar și a acelor care nu au legătură cu executarea funcțiilor oficiale de judecător, cum ar fi depășirea vitezei sau alte încălcări rutiere. Înainte ca Legea cu privire la statutul judecătorului să fie modificată în 2001, imunitatea judecătorilor pentru contravențiile administrative era nelimitată. În prezent, un judecător poate fi sancționat administrativ de către o instanță de judecată, dar numai cu acordul CSM. *Id.* art. 19(7).

Judecătorii se bucură de o imunitate considerabilă în ceea ce privește acțiunile organelor de anchetă. De exemplu, un judecător nu poate fi reținut, adus cu forța, sau arestat fără acordul CSM și al Președintelui Republicii Moldova sau al Parlamentului, după cum este cazul. *Id.* art. 19(5). În cazul în care o asemenea autorizare lipsește, judecătorul reținut în baza bănuielii de a fi comis o infracțiune trebuie să fie eliberat imediat de îndată ce identitatea sa a fost stabilită. *Id.* Mai mult, este necesară sancțiunea Procurorului General pentru a aresta un judecător. *Id.* Pătrunderea în sau percheziția locuinței, biroului și vehicolului judecătorului; percheziția corporală a judecătorului; interceptarea convorbirilor telefonice ale judecătorului; sau controlul și ridicarea corespondenței, bunurilor și documentelor personale, este permisă numai prin sancțiunea Procurorului General atunci când a fost intentat dosar penal, sau prin hotărâre a instanței de judecată. *Id.* art. 19(6).

Judecătorii de la Curtea Constituțională au dreptul la imunitate cât privește reținerea, arestul sau

percheziția, cu excepția cazurilor de infracțiuni flagrante. Ei nu pot fi judecați pentru infracțiuni sau contravenții administrative fără aprobarea prealabilă a Curții Constituționale. LEGEA CU PRIVIRE LA CURTEA CONSTITUȚIONALĂ art. 16(1).

Factorul 17: Eliberarea din funcție a judecătorilor și sancțiunile disciplinare

Judecătorii pot fi eliberați din funcție sau sancționați disciplinar doar pentru abateri stabilite prin lege, printr-un proces transparent, condus după criterii obiective.

Concluzie	Corelație: Pozitiv
Judecătorii pot fi sancționați disciplinar sau eliberați din funcție din motive specificate care sunt rezonabil de obiective. Procedurile pentru aplicarea sancțiunilor disciplinare și eliberarea din funcție sunt transparente și le oferă judecătorilor acuzați de abateri disciplinare posibilitatea de a se apăra.	

Analiză/Date generale:

Colegiul disciplinar de pe lângă CSM este responsabil de examinarea cazurilor de răspundere disciplinară a judecătorilor. LEGEA CU PRIVIRE LA COLEGIUL DISCIPLINAR ȘI LA RĂSPUNDEREA DISCIPLINARĂ A JUDECĂTORILOR art. 1(1), Legea Nr. 950-XIII din 19.07.1996, M.O. 61-2/607 (1996), *ultima modificare prin* Legea Nr. 1099-XV din 06.06.2002, M.O. 100-01/741 (2002). El este alcătuit din 12 membri, inclusiv un președinte și un vicepreședinte și câte 3 judecători aleși de la Curtea Supremă de Justiție, Curtea de Apel, tribunale și judecătorii. *Id.* art. 2(1).

Temeiurile specifice pentru sancționarea disciplinară a unui judecător sunt următoarele:

- Încălcare gravă sau sistematică a Codului de etică al judecătorului;
- Încălcare gravă a legislației (inclusiv a legislației procedurale și materiale) în îndeplinirea actului de justiție;
- Nerespectarea secretului deliberării și divulgarea lucrărilor cu caracter secret;
- Încălcarea, din vina judecătorului, a termenului rezonabil pentru judecarea cauzelor ceea ce a dus la lezarea dreptului persoanei la un proces echitabil;
- Încălcarea disciplinei de muncă;
- Încălcarea interdicției privind ocuparea altor posturi sau antrenarea în activități publice cu caracter politic .

Id. art. 9(1). Cu toate acestea, anularea sau modificarea unei hotărâri judecătorești de către o instanță ierarhic superioară nu poate servi drept temei pentru sancțiune disciplinară, cu excepția cazurilor când judecătorul care a pronunțat hotărârea a încălcat intenționat legea, sau a făcut-o din neglijență, cauzând prejudicii substanțiale. *Id.* art. 9(2).

Trei sau mai mulți membri ai CSM pot intenta procedură disciplinară împotriva unui judecător de la Curtea Supremă de Justiție, împotriva unui membru al CSM sau a unui membru al Colegiului disciplinar; în toate celelalte cazuri orice membru al CSM sau președintele Curții Supreme de Justiție poate intenta procedura disciplinară împotriva unui judecător. *Id.* articolele 10, 12(2). Înainte de intentarea procedurii disciplinare, trebuie totuși să se facă o investigație pentru a verifica dacă există temeiuri pentru tragere la răspundere disciplinară, iar judecătorului trebuie să i se ofere posibilitatea de a da o explicație în scris. *Id.* art. 12(1). De asemenea, judecătorul are dreptul să facă cunoștință cu materialele pe care se va baza procedura disciplinară, să ofere

explicații în legătură cu acele materiale, să prezente probe și să solicite o verificare suplimentară. *Id.* art. 12. La examinarea cazului disciplinar, care trebuie să fie examinat în termen de o lună de la momentul remiterii lui, judecătorul are dreptul la participare deplină. *Id.* articolele 17(1), 18(3).

Colegiul disciplinar poate impune o serie de sancțiuni, inclusiv observația, muștrarea, muștrarea aspră și propunerea de eliberare a judecătorului din funcție *Id.* art. 19(2). În prima jumătate a anului 2002, Colegiul disciplinar a examinat șapte cazuri, hotărând aplicarea observației în trei cazuri și a muștrării în două cazuri. Celelalte două cazuri au fost închise fără a se aplica nici o sancțiune. Consiliul Superior al Magistraturii, Notă informativă despre petițiile parvenite în adresa Consiliului Superior al Magistraturii în primul semestru al anului 2002, 24.07.2002 (o copie se păstrează la autori) [în continuare - CSM Notă informativă privind petițiile]. Dacă hotărârea nu este atacată la CSM, Colegiul disciplinar o va transmite către CSM care o poate valida sau modifica, o poate casa și adopta o nouă hotărâre, sau poate casa hotărârea colegiului disciplinar și pune capăt procedurii. LEGEA CU PRIVIRE LA CSM art. 21. Persoanele intervievate au declarat că în general procesul de tragere a judecătorilor la răspundere disciplinară este echitabil.

În dependență de cine a fost numit, Președintele Republicii Moldova sau Parlamentul poate elibera din funcție judecătorul la propunerea CSM. *Vezi* LEGEA CU PRIVIRE LA STATUTUL JUDECĂTORULUI articolele 25(1), 25(2). Motivele specifice pentru eliberarea din funcție sunt următoarele:

- Comiterea abaterilor disciplinare grave sau sistematice;
- Refuzul de a depune jurământul sau încălcarea lui;
- Încălcarea gravă sau sistematică a Codului de etică al judecătorului;
- Pronunțarea sentinței definitive de învinuire;
- Lipsa de corespundere cu condițiile prevăzute pentru numirea în funcție;
- Pierderea cetățeniei Republicii Moldova;
- Calificare profesională insuficientă (determinată prin atestare);
- Încălcarea interdicției de a ocupa alte funcții sau de a desfășura activități incompatibile cu funcția de judecător;
- Lichidarea sau reorganizarea instanței judecătorești în cazul în care judecătorul refuză să fie transferat în o altă instanță de judecată;
- Imposibilitatea de a îndeplini funcția de judecător din motiv de sănătate;
- Constatarea capacității de exercițiu restrânse sau incapacității de exercițiu prin hotărâre judecătorească definitivă.

Id. art. 25(1). În prima jumătate a anului 2002, cinci judecători au fost eliberați din funcție pentru încălcări ale articolului 25 din Legea cu privire la statutul judecătorului. CSM, Notă informativă privind numirea judecătorilor.

Temeiurile și procedurile pentru disciplinarea și ridicarea mandatului judecătorilor de la Curtea Constituțională diferă într-o oarecare măsură de cele descrise mai sus pentru instanțele de judecată. Temeiurile pentru ridicarea mandatului unui judecător de la Curtea Constituțională sunt imposibilitatea de a exercita funcția de judecător din motive de sănătate pe parcursul unei perioade mai mari de 4 luni, încălcarea jurământului și a obligațiilor funcției de judecător, condamnare pentru săvârșirea unei infracțiuni, precum și incompatibilitatea (*i.e.*, încălcarea interdicției de a ocupa alte funcții sau de a desfășura activități incompatibile cu funcția de judecător). LEGEA CU PRIVIRE LA CURTEA CONSTITUȚIONALĂ art. 19(1). Curtea Constituțională însăși are autoritatea de decide asupra chestiunilor ce țin de încetarea exercitării funcției a judecătorilor ei. *Id.* art. 19(2). Un complet de doi judecători numit de către președintele Curții Constituționale este responsabil de cercetarea faptelor semnalate în cazurile unei presupuse încălcări de către judecători a jurământului și obligațiilor lor funcționale. *Id.* art. 19(3).

Factorul 18: Repartizarea dosarelor

Judecătorilor le sunt repartizate dosarele printr-o metodă obiectivă, ca de exemplu prin tragere la sorț, sau ținând cont de domeniul lor specific de specializare, și ei pot fi recuzați numai în baza unor motive serioase, cum ar fi existența unui conflict de interese sau a unui volum de muncă excesiv.

Concluzie	Corelație: Negativ
<p>Dat fiind că legea nu prevede o metodă imparțială și transparentă de distribuire a dosarelor, președinții instanțelor de judecată sunt liberi să repartizeze dosarele din oricare motive ei consideră de cuviință și ar putea să o facă în baza unor temeieri subiective necorespunzătoare.</p>	

Analiză/Date generale:

Președintele instanței de judecată este împuternicit să distribuie dosarele judecătorilor de la acea instanță. LEGEA PRIVIND ORGANIZAREA JUDECĂTOREASCĂ art. 27(1)(a). Dat fiind că legea nu specifică o metodă sau anumite criterii pentru repartizarea dosarelor, este la discreția președinților de a repartiza dosare în maniera aleasă de dânsii, chiar dacă există proceduri pentru repartizarea dosarelor. Nu există vreo practică uniformă de repartizare a dosarelor în Moldova. Unele judecătoria folosesc principiul teritorial în repartizarea dosarelor civile, potrivit căruia fiecărui judecător i se alocă o regiune specifică din cadrul jurisdicției teritoriale a judecătoriei respective. Când apar dosare din regiunea de care se ocupă un anumit judecător, președintele instanței i le repartizează în mod obișnuit acelui judecător. În alte instanțe judecătoria au stabilite zile de serviciu, când ei se întâlnesc cu cetățenii și examinează cererile lor de chemare în judecată. După înregistrarea cererilor, președintele repartizează fiecărui judecător dosarele inițiate când acel judecător era de serviciu. În instanțele de judecată unde judecătoria s-au specializat (de exemplu în dreptul familiei, cazuri cu minori, insolvabilitate etc.), de regulă, lor li se repartizează dosarele care se încadrează în aria lor de specializare. La Curtea de Apel dosarele se repartizează prin tragere la sorți. Cu toate acestea, după cum s-a menționat mai sus, nici una din procedurile respective nu este obligatorie pentru președinții instanțelor de judecată și ei pot repartiza dosarele, folosind alte proceduri.

Dosarele penale sunt distribuite, de regulă, în baza unor considerații cum ar fi volumul de lucru al fiecărui judecător, complexitatea dosarului și experiența fiecărui judecător.

Mulți dintre cei intervievați și-au exprimat nemulțumirea în legătură cu lipsa unei metode obligatorii imparțiale și transparente de distribuire a dosarelor, din cauza potențialului pentru abuzuri la care poate duce această lipsă. Ei cred că în practică anumite dosare se repartizează în baza unor considerații subiective incompatibile cu un proces imparțial. De exemplu, unii președinți pot repartiza dosare unor judecătoria „comozi”. De asemenea, s-a declarat că ocazional judecătoria îi roagă pe președinți în mod direct să le repartizeze un dosar anumit.

Factorul 19: Asociații ale judecătorilor

Există o asociație al cărei singur scop este să protejeze și să promoveze interesele justiției și această organizație este activă.

Concluzie	Corelație: Neutru
Cu toate că o asociație a judecătorilor există, ea nu a fost deosebit de activă sau efectivă.	

Analiză/Date generale:

Judecătorii din Moldova au dreptul legal de a crea și de a se afilia la sindicate sau alte organizații pentru reprezentarea intereselor lor, perfecționarea profesională și apărarea statutului lor. LEGEA CU PRIVIRE LA STATUTUL JUDECĂTORULUI art. 14(3).

Asociația Judecătorilor din Republica Moldova (AJM) a fost creată în 1994 ca asociație neguvernamentală, non-politică, voluntară și autonomă, a judecătorilor. Potrivit statutului ei, scopurile ei de bază sunt „consolidarea eforturilor judecătorilor pentru apărarea drepturilor și intereselor lor, perfecționarea sistemului justiției și a profesionalismului judecătorilor, garantarea și asigurarea reală de către stat a independenței judecătorești pe principiile de bază ale independenței organelor de justiție, recomandate de Adunarea Generală a ONU prin rezoluția nr. 40/146 din 13 decembrie 1985 și prevăzute de Declarația Universală a Drepturilor Omului”, *Statutul Asociației Judecătorilor din Republica Moldova* (Mar.17 1999), THEMIS, EDIȚIE SPECIALĂ (n.d.).

Au fost expuse opinii contradictorii cât privește activitatea AJM. Mulți intervievați erau recunoscători în legătură cu existența ei, dar au admis că asociația a fost ineficientă. AJM publică *Themis*, o revistă dedicată chestiunilor juridice, dar în afară de aceasta activitatea organizației se limitează la ridicarea unor chestiuni legate de independența judecătorească și consolidarea statutului judecătorilor. AJM a fost ineficientă în eforturile sale de a influența în mod efectiv Guvernul sau Parlamentul. Menționând antipatia dintre autoritățile actuale de conducere și conducerea AJM, un interviuat a susținut că înainte de 2001, propunerile AJM aveau mai multe șanse de fi luate în considerare, dar acum ele sunt ignorate. Unii chiar au declarat că în perioada 2001-02, guvernarea și-a folosit atribuțiile de numire în funcție de judecător sau în funcție de conducere în instanțe într-o manieră de răzbunare împotriva oficialilor AJM.

Pe de altă parte, unii intervievați au criticat conducerea AJM. Unul din ei a evidențiat faptul că aceasta nu a reușit să ia măsuri pentru a apăra interesele judecătorilor atunci când aproape la o treime din ei le-a expirat termenul inițial de cinci ani și ei de mult timp trebuiau să fie propuși pentru numire în funcție până la atingerea plafonului de vârstă. S-a sugerat că numai după ce câțiva lideri ai AJM nu au fost reconfirmați în funcție, conducerea organizației a început să manifeste un interes activ față de asemenea chestiuni. Un alt interviuat a argumentat că AJM nu reușește să se folosească de potențiala sa autoritate în așa chestiuni cum este etica judiciară, declarând în continuare că deși AJM este o organizație potențial influentă, având 90% din judecători ca membri, conducerea ei ar trebui să fie mai obiectivă și să apere interesele tuturor judecătorilor și nu numai pe cele ale unei minorități din rândurile lor.

V. Responsabilitate și transparență

Factorul 20: Hotărârile judecătorești și influențele externe

Hotărârile judecătorești se bazează numai pe fapte și pe lege, fără nici o influență neavenită din partea judecătorilor în funcții superioare (de ex., președinții instanțelor), a intereselor private sau a altor puteri ale statului.

Concluzie	Corelație: Negativ
Cu toate că este dificil de cuantificat, se spune că în Moldova are loc mituirea judecătorilor. De asemenea, se raportează și cazuri de supunere a instanțelor de judecată la presiuni politice.	

Analiză/Date generale:

Atât amestecul în judecarea cauzelor, cât și primirea sau oferirea de mită, constituie infracțiuni. CODUL PENAL articolele 303, 324, 325. Conform regulii 3 al Codului de etică al judecătorilor, aceștia au datoria ca atunci când judecă cauzele să nu se lase influențați de către instituții guvernamentale și administrative, opinia publică, mass media sau oricare altă persoană, Conferința judecătorilor (Februarie 4, 2000), *Codul de etică al judecătorilor*, BULETINUL CURȚII SUPREME DE JUSTIȚIE, Nr. 3 (2000). Cu toate acestea, persoanele intervievate au recunoscut în general existența mituirii și a altor influențe neavenite asupra judecătorilor, deși ele nu au căzut de acord asupra gradului de extindere a unor asemenea practici. Dată fiind însăși natura lor, este greu să cuantifici efectul corupției și al influenței neavenite asupra hotărârilor judecătorești, dar credința în existența acestora subminează grav încrederea publicului în înfăptuirea justiției.

De regulă, avocații care au fost intervievați cred că corupția este răspândită pe larg, observând că unii judecători conduc mașini scumpe și trăiesc în case luxoase, în pofida faptului că salariile lor sunt mici. În același timp, ei recunosc faptul că există judecători nepărtinitori cărora nici măcar prin gând nu le va trece să accepte mită. Potrivit acestor intervievați, mărimea mitei depinde de mărimea mizei și de nivelul instanței de judecată. Unii au concluzionat că în aproape toate cazurile ce presupun importante interese economice sau politice, mituirea sau influența neavenită constituie o posibilitate puternică, având ca rezultat faptul că hotărârile judecătorești în asemenea cazuri nu se adoptă exclusiv în baza faptelor și a legii. Judecătorii au fost mai rezervați în legătură cu subiectul dat. În general, ei au admis existența corupției în cadrul sistemului judiciar, dar au menționat că ea nu este răspândită pe larg și că pe parcursul ultimilor zece ani nu mai mult de cinci judecători au fost condamnați pentru acceptarea unei mite. În prezent, doi judecători sunt cercetați penal pentru acțiuni ce pot presupune mituirea. Mai mult, dat fiind că hotărârile judecătorești pot fi revizuite de către o instanță ierarhic superioară, beneficiul mituirii inițiale este redus. Intervievații au remarcat frecvent că nivelul jos al salariilor judecătorilor este un factor major care favorizează corupția, pe când alții cred că este vorba mai mult de o problemă morală decât de una materială.

Într-un studiu condus de „Transparency International Moldova”, aproape jumătate din gospodăriile casnice cred că problemele ce se judecă în instanțele de judecată sunt „des” rezolvate prin bani, cadouri sau contacte personale (32.9%), sau sunt „permanent” rezolvate astfel (15.8 %). Procentajul oamenilor de afaceri intervievați este similar („des”- 27.3%; „permanent”- 16.3%). LILIA CARASCIUC, ET AL., CORUPȚIA ȘI ACCESUL LA JUSTIȚIE ÎN VIZIUNEA SOCIETĂȚII ȘI A EXPERTILOR 100, 114 (Adam G. Levy ed., 2002).

S-a declarat că „justiția de telefon” sau încercările de a influența rezultatul procesului prin exercitarea de presiuni asupra judecătorilor înșiși, sau asupra președinților instanțelor, mai persistă în Moldova. Unul din judecătorii intervievați a relatat câteva cazuri recente, în care persoane din aparatul Președintelui sau al Parlamentului care au primit petiții din partea părților la proces, au telefonat judecătorului care judeca cazul respectiv, ca să afle informații despre caz sau să facă sugestii privind modul în care acesta ar trebui soluționat. Un alt judecător a relatat un alt caz când președintele unei instanțe de judecată a primit instrucțiuni directe de la președintele unei instanțe ierarhic superioare cu privire la modul de soluționare a unui caz anumit. După ce judecătorul a pronunțat o hotărâre în concordanță cu propria sa interpretare a legii, s-a spus despre el că a fost chemat pentru a explica „nesupunerea”. Despre judecătorii care încă nu au fost numiți pentru al doilea termen s-a spus că ei ar putea ceda mai ușor presiunii politice din frica de a nu fi numiți pe viață la expirarea termenului de cinci ani. Un alt judecător a spus că starea financiară precară a unor judecători ar putea să-i tenteze să se supună cerințelor venite din partea autorităților locale cu privire la anumite litigii pe rol, în schimbul unor beneficii ca instalarea unui sistem de gaze naturale în casa judecătorului.

Factorul 21: Codul deontologic

Există un cod deontologic al judecătorilor care abordează aspecte importante cum ar fi conflictul de interese, comunicările ex parte și activitatea politică necorespunzătoare, iar judecătorii trebuie să urmeze cursuri privind acest cod atât înainte de a-și prelua funcția, cât și pe durata mandatului lor.

Concluzie	Corelație: Neutru
A fost adoptat un Cod de etică al judecătorilor care acoperă chestiuni semnificative legate de responsabilitatea profesională a judecătorilor. Totuși, impactul acestuia este limitat prin absența oricărei cerințe ca judecătorii să urmeze cursuri privind acest cod, atât înainte, cât și după preluarea funcției.	

Analiză/Date generale:

Judecătorii moldoveni trebuie să respecte Codul de etică al judecătorilor care a fost adoptat la conferința judecătorilor din 4 februarie 2000. Acesta este alcătuit din 30 reguli scurte care abordează chestiuni cum ar fi independența judecătorilor, conflictele de interese, comunicările *ex parte*, precum și activitatea politică necorespunzătoare. Aceste norme etice sunt obligatorii, întrucât încălcarea codului servește ca temelie pentru aplicarea sancțiunilor disciplinare sau eliberarea din funcție. *Vezi* Factorul 17, *supra*. Pe lângă Codul de etică al judecătorilor, anumite legi includ norme etice privind conflictele de interese și activitatea politică necorespunzătoare. De exemplu, în Codul de Procedură Civilă sunt enumerate temeiurile în baza cărora un judecător trebuie să se recuze într-un proces, cum ar fi existența unui interes personal sau a relațiilor de familie cu părțile sau alți participanți, precum și în cazul altor împrejurări ce pot trezi îndoieli în legătură cu imparțialitatea judecătorului. CODUL DE PROCEDURĂ CIVILĂ art. 19. Pe lângă aceasta, Legea cu privire la statutul judecătorului le interzice judecătorilor să fie membri ai partidelor politice sau să se antreneze în activități politice. LEGEA CU PRIVIRE LA STATUTUL JUDECĂTORULUI art. 8(1)(c).

Judecătorii intervievați erau la curent cu Codul de etică al judecătorilor și au declarat că în general îi respectă prevederile. Într-adevăr, unii din ei aveau câte un exemplar al codului pe masa lor de lucru pentru a apela la dânsul oricând e nevoie. Cu toate acestea, este dificil să știi în ce măsură codul influențează conduita judecătorilor. De exemplu, un judecător a caracterizat

codul ca fiind prea restrictiv, adăugând că el nu are un caracter obligatoriu. Alți judecători au fost de părerea că acest cod conține prea multe cerințe.

Factorul 22: Proceduri de plângere împotriva conduitei judecătorești

Există proceduri eficiente prin care alți judecători, avocații și publicul pot să depună plângeri cu privire la conduita judecătorească.

Concluzie	Corelație: Pozitiv
Există proceduri de înregistrare a plângerilor împotriva conduitei necorespunzătoare a judecătorilor și ele sunt folosite.	

Analiză/Date generale:

Cetățenii au dreptul să depună plângeri împotriva conduitei necorespunzătoare a judecătorilor la CSM, care este responsabil de examinarea petițiilor legate de etica judiciară și, de asemenea, are autoritate asupra procedurilor disciplinare împotriva judecătorilor. CONST. articolele 52(1), 123; LEGEA CU PRIVIRE LA CSM art. 4(f). În plus, nu există restricții legale care să-i împiedice pe avocați sau judecători să depună plângeri împotriva altor judecători. Un interviuat a menționat că atunci când un judecător încalcă legea intenționat sau din neglijență, instanța ierarhic superioară de revizuire va anula hotărârea și poate face un demers către CSM, în legătură cu orice temei de inițiere a procedurii disciplinare. Dacă există motive pentru a crede că un judecător ar fi comis o abatere disciplinară, atunci poate fi inițiată procedura disciplinară, iar Colegiul disciplinar va examina asemenea cazuri. *Vezi Factorul 17, supra.*

Pe parcursul primei jumătăți a anului 2002, la CSM au fost depuse 540 petiții. Potrivit informației oferite de CSM, majoritatea petițiilor erau legate de tergiversarea examinării dosarelor (240), de executarea hotărârilor judecătorești (70), pe când numai 48 erau legate de fapt de conduita necorespunzătoare a judecătorilor. Pe parcursul aceleiași perioade de timp, Colegiul disciplinar a examinat șapte cazuri disciplinare, iar sancțiuni disciplinare au fost aplicate la cinci judecători. CSM, Notă informativă cu privire la petiții; *vezi Factorul 17, supra.*

În general, persoanele interviuate au fost de părerea că există proceduri clare de înregistrare a plângerilor. Cu toate acestea, un avocat a declarat că deși anumiți judecători încalcă în mod frecvent Codul de etică al judecătorilor, el totuși nu s-a hotărât să depună plângeri împotriva lor, pentru că aceasta i-ar fi putut crea probleme în cazul în care el ar fi participat în viitor la procese judecate de judecătorii respectivi.

Factorul 23: Accesul publicului și al presei la ședințele de judecată

Ședințele de judecată sunt deschise publicului și presei, iar sălile de judecată sunt suficient de încăpătoare.

Concluzie

Corelație: Neutru

Cu toate că ședințele de judecată sunt în general deschise publicului și presei, excepțiile de la acest principiu sunt totuși descrise prea pe larg și sunt prost definite.

Analiză/Date generale:

Constituția stipulează regula generală potrivit căreia „În toate instanțele judecătorești ședințele de judecată sînt publice. Judecarea proceselor în ședință închisă se admite numai în cazurile stabilite prin lege, cu respectarea tuturor regulilor de procedură”. CONST. art. 117. Excepțiile de la această regulă, unele din ele fiind descrise pe larg, pot fi găsite în codurile de procedură. De exemplu, Codul de Procedură Civilă prevede că ședințele de judecată pot fi închise pentru public în cazul în care „dezbateră publică ar putea vătăma părțile, ordinea publică sau moralitatea sau este în contradicție cu interesele păstrării secretului de stat, precum și în alte cazuri prevăzute de lege”. CODUL DE PROCEDURĂ CIVILĂ art. 10. Conform regulilor de procedură penală, instanțele de judecată examinează în ședință închisă cazurile privind mandatele de arest; de asemenea, instanțele de judecată pot examina cazul în ședință închisă „în interesul moralității, asigurării ordinii publice ori securității naționale, atunci când interesele minorilor sau protecția vieții private a părților la proces o impun, sau în măsura considerată absolut necesară de către instanță, când datorită unor împrejurări speciale, publicitatea ar fi de natură să aducă atingere intereselor justiției.” CODUL DE PROCEDURĂ PENALĂ art. 12. Chiar dacă procesul se judecă în ședință închisă, instanțele de judecată își pronunță deciziile public, deși motivele care au stat la baza deciziei și opiniile sub formă scrisă nu se fac publice. LEGEA CU PRIVIRE LA ORGANIZAREA JUDECĂTOREASCĂ art. 10(2).

În practică, majoritatea proceselor sunt deschise publicului. Totuși persoanele intervievate au afirmat că membrii publicului asistă rareori la procese, exceptând procesele care sunt foarte mediatizate. Mai există și alte obstacole, mai practice, pentru cei care vor să asiste la procese. Unele instanțe afișează anunțuri publice privind ora și locul ședințelor de judecată numai dimineața înainte de proces, făcând dificil pentru public să planifice asistarea la proces. Altele instanțe în general nu afișează nimic. Unor instanțe le lipsesc suficiente săli de judecată, iar judecătorii sunt nevoiți să judece procesele în birourile lor care adesea sunt prea mici ca să poată fi încăpătoare pentru presă și public pe lângă părțile la proces.

Filmarea, fotografierea, înregistrarea sonoră sau video a ședințelor de judecată este interzisă, cu toate că părțile au dreptul să facă înregistrări sonore în procesele civile, administrative și penale. LEGEA PRIVIND ORGANIZAREA JUDECĂTOREASCĂ art. 14. Cu toate acestea, un jurnalist care a fost intervievat a declarat că el de regulă nu se confruntă cu dificultăți legate de asistarea la procese, iar persoanele intervievate au afirmat că ocazional judecătorii le permit jurnaliștilor să facă înregistrări în instanța de judecată. În general, s-a afirmat că jurnaliștilor de la posturile de stat de televiziune și radio li se dă prioritate.

Factorul 24: Publicarea hotărârilor judecătorești

Hotărârile judecătorești sunt în general publice, iar deciziile semnificative se publică și sunt supuse dezbaterii academice și publice.

Concluzie	Corelație: Negativ
Deși legea nu limitează accesul la hotărârile judecătorești, în practică în general numai părțile au acces la ele. Cu toate acestea, anumite hotărâri semnificative ale instanțelor superioare de judecată, sau rezumate ale hotărârilor respective, au fost publicate.	

Analiză/Date generale:

Codurile de procedură nu limitează accesul la hotărârile judecătorești și, totuși, majoritatea lor rămâne nepublicată și, de regulă, numai părțile și alți participanți au acces la dosarele ce conțin hotărârile. Vezi CODUL DE PROCEDURĂ CIVILĂ articolele 31 (părțile au dreptul să facă cunoștință cu materialele din dosar și să facă copii de pe documente), 212 (instanțele trebuie să trimită copii de pe hotărâri către părți și alți participanți care nu s-au prezentat în ședința de judecată). Legea privind accesul la informație stipulează că informația oficială, inclusiv cea deținută de autoritatea judecătorească este disponibilă pentru public (oferirea informației poate fi supusă anumitor restricții). LEGEA PRIVIND ACCESUL LA INFORMAȚIE articolele 5(2)(a), 7, 10, Legea Nr. 982-XIV din 11.05.2000, M.O. 88-90/664 (2000). Cu toate acestea, în practică, persoanele intervievate au afirmat că în majoritatea cazurilor numai părților li se permite accesul la dosarele care conțin hotărârile, iar persoanele care nu sunt părți pot obține acces la hotărârile judecătorești numai cu permisiunea președintelui instanței. Anumiți președinți de instanță de judecată au spus că ei vor oferi copii de pe hotărârile judecătorești celor ce le solicită în baza unor motive justificate, cum ar fi cercetările academice, dar numeroase persoane intervievate nu se simțeau comod cu noțiunea potrivit căreia publicul trebuie să aibă acces liber la procesele-verbale și hotărârile judecătorești. Cei intervievați au manifestat un înalt nivel de îngrijorare cât privește confidențialitatea informației. De exemplu, un intervievat a presupus că informațiile cuprinse în dosarele instanțelor ar putea fi folosite în mod necorespunzător, sau s-ar putea face abuz de ele în scopuri criminale, dacă ar fi fost puse la dispoziția publicului. Deși cele mai multe hotărâri judecătorești nu au fost publicate, rezumate ale unor hotărâri semnificative ale Curții Supreme de Justiție, Curții de Apel și ale judecătorilor economice, au fost publicate, fie în publicațiile periodice ale instanțelor de judecată (de exemplu, *Buletinul Curții Supreme de Justiție*), fie în volume aparte (de exemplu, *Curtea de Apel, Culegere de practică judiciară, 1996-1999*). Hotărâri explicative ale Plenului Curții Supreme de Justiție la fel au fost publicate. Este mult mai ușor să faci cunoștință cu hotărârile Curții Constituționale, pentru că ele se publică în buletinul oficial *Monitorul Oficial*. Vezi LEGEA CU PRIVIRE LA CURTEA CONSTITUȚIONALĂ art. 26(4). De asemenea, ele sunt incluse în bazele informatice de date juridice comercializate.

Factorul 25: Păstrarea informațiilor din timpul procesului

Se păstrează și se pune la dispoziția publicului o transcriere sau o altă formă de înregistrare corectă a ședințelor de judecată.

Concluzie**Corelație: Negativ**

În loc de transcrieri cuvânt cu cuvânt din timpul proceselor, grefierii pregătesc sumare scrise de mână. Potrivit unor declarații ce s-au făcut în cadrul interviurilor, aceste procese-verbale sunt adesea inexacte și incomplete.

Analiză/Date generale:

Deși Legea privind organizarea judecătorească le permite instanțelor să folosească orice mijloace tehnice pentru a înregistra informația de la proces, prevederile din codurile de procedură limitează folosirea transcrierilor cuvânt cu cuvânt. *Vezi LEGEA PRIVIND ORGANIZAREA JUDECĂTOREASCĂ art. 14(1).* În loc de transcrieri cuvânt cu cuvânt, secretarii (grefierii) întocmesc procese-verbale care conțin datele principale ale procesului, inclusiv declarațiile și cererile participanților, precum și un rezumat al pledoariilor lor orale. CODUL DE PROCEDURĂ CIVILĂ Art. 226. Participanții au dreptul să ceară includerea chestiunilor pe care ei le consideră drept necesare pentru soluționarea cazului. Nu mai târziu de o zi după încheierea unei ședințe de judecată într-un proces civil sau a altei acțiuni de procedură, procesele verbale trebuie întocmite și semnate de către secretar și președintele ședinței de judecată. *Id.* art. 227. Participanții au dreptul să ia cunoștință de procesele-verbale și, în cazul în care ei cred că acestea sunt inexacte sau incomplete, să ceară instanței să le corecteze. *Id.* art. 228. De asemenea, grefierii întocmesc procese-verbale și în cauzele penale, dar procedurile de revizuire și verificare a lor diferă de procedurile folosite în cauzele civile. În procesele penale, declarațiile părților și ale martorilor sunt consemnate în scris ca documente aparte, citite și semnate de persoana care a făcut declarația respectivă, președintele ședinței de judecată și grefier, după ce toți au fost de acord cu conținutul lor. CODUL DE PROCEDURĂ PENALĂ art. 230. Numai părțile și alți participanți la caz au dreptul să aibă acces la procesele-verbale care constituie parte integrantă a dosarului. *Vezi Factorul 24, supra.* Persoanele intervievate au afirmat că procesele-verbale sunt adesea incorecte, pentru că sunt scrise de mână de către grefieri cărora frecvent le lipsește instruirea adecvată și experiența. Un judecător de la un tribunal s a fost foarte critic față de calitatea informației de la procesele desfășurate în judecătoriile de sector. Un alt judecător a povestit că pentru a asigura o consemnare satisfăcătoare a ședinței de judecată în caz de apel, ea însăși a făcut notițe pe parcursul procesului în vederea corectării și completării procesului-verbal al secretarului. Deși părțile au dreptul să facă înregistrări sonore ale ședințelor de judecată, s-a declarat că ele rareori fac acest lucru. *Vezi CODUL DE PROCEDURĂ CIVILĂ art. 31/1.*

VI. Eficiență**Factorul 26: Personalul auxiliar al instanțelor**

Fiecare judecător dispune de personalul auxiliar de bază necesar pentru exercitarea funcției sale, de exemplu, personal auxiliar care să se ocupe de redactarea actelor și de documentare juridică.

Concluzie**Corelație: Negativ**

Majoritatea judecătorilor au un grefier care întocmește procesul-verbal al ședinței de judecată, dar nu dispune de asistența adecvată pentru documentare juridică.

Analiză/Date generale:

Fiecare instanță judecătorească trebuie să dispună de cancelarie și arhivă pentru a primi și a păstra în dosare cererile și a menține documentația instanței; de serviciu documentare pentru a administra biblioteca instanței; și de serviciu administrativ care să asigure condițiile materiale pentru desfășurarea activității instanțelor judecătorești. LEGEA PRIVIND ORGANIZAREA JUDECĂTOREASCĂ articolele 45(1), 46, 47, 49. Cu toate că președintele poate să angajeze ori să elibereze din funcție majoritatea membrilor aparatului instanței (cu excepția executorilor judicari și colaboratorilor poliției puși la dispoziția instanței), Ministerul de Justiție este cel care determină statul de funcții pentru aparatul instanței. *Id.* art. 45.

Toți intervievații fără excepție au fost de părerea că personalul auxiliar al instanțelor judecătorești este inadecvat cât privește numărul și pregătirea. De exemplu, judecătorii de la judecătorii și tribunale nu dispun de consultanți juridici care să îi ajute la capitoul documentare juridică. Chiar instanțele care au consultanți juridici nu dispun de un număr suficient. De exemplu, cei 12 judecători de la Judecătoria Economică de Circumscripție Chișinău sunt asistați doar de un singur consultant juridic. Curtea Supremă de Justiție se află într-o situație oarecum mai bună, având 7 judecători-asistent care îndeplinesc astfel de funcții, dar și aceasta este o cifră neadecvată pentru cei 21 judecători ai curții. Pe de altă parte, fiecare judecător de la Curtea Constituțională dispune de un judecător+asistent, pe lângă alți membri ai personalului auxiliar.

Fiecare judecător are un grefier ale cărui responsabilități includ pregătirea procesului-verbal al ședinței de judecată și ținerea dosarelor. Deoarece grefierii și alți membri ai aparatului instanței sunt prost plătiți, fluctuația cadrelor este o problemă semnificativă. Nu este necesar un curs de instruire înainte de a fi angajat ca grefier, și mulți din ei pleacă înainte de a obține experiență suficientă. Situația s-a îmbunătățit într-o oarecare măsură în 2002, când Centrul Republican pentru Perfecționarea Cadrelor Justiției a desfășurat cursuri de instruire pentru toți grefierii de la instanțele de judecată.

Factorul 27: Posturi în justiție

Se pot înființa posturi noi în justiție în funcție de necesități.

Concluzie	Corelație: Negativ
Cu toate că există un sistem pentru înființarea de posturi noi în justiție, posturile vacante adesea nu sunt ocupate la timp.	

Analiză/Date generale:

Parlamentul stabilește numărul instanțelor judecătorești, precum și numărul de judecători de la fiecare instanță, la propunerea CSM. LEGEA CU PRIVIRE LA CSM art. 4(O). De exemplu, recent, Parlamentul a mărit numărul judecătorilor de la Curtea Supremă de Justiție de la 15 la 21. LEGEA CU PRIVIRE LA CURTEA SUPREMĂ DE JUSTIȚIE, anexă.

Pe măsură ce volumul de lucru al altor instanțe sporește s-ar putea să apară necesitatea unor posturi suplimentare în justiție. Potrivit CSM, pe parcursul primei jumătăți a anului 2002, 358 judecători au examinat în total 103.575 cauze penale, civile, contravenții administrative, cazuri de contencios administrativ, precum și alte cazuri. Această cifră reprezintă o creștere a volumului

mediu lunar de lucru al judecătorilor de la 53,7 dosare pe parcursul perioadei similare în 2001, la 58 dosare în prima jumătate a anului 2002. Pe parcursul acestei perioade, numărul lunar mediu de dosare soluționate de un judecător era de 73 pentru judecătorii, 31 pentru tribunale, 28 pentru Curtea de Apel, 35 pentru Judecătoria Economică Chișinău și 42 pentru Judecătoria Economică a Republicii Moldova. În anumite judecătorii de sector (de exemplu, Bălți, Cahul, Cantemir, Taraclia) și în tribunalele Chișinău și Bălți, volumul lunar mediu de lucru a fost și mai mare, variind de la 86 la 132 dosare pe lună pe parcursul aceleiași perioade, CSM, Notă informativă cu privire la petiții.

În prezent, o problemă mai acută este ocuparea posturilor vacante existente. Potrivit CSM, existau 40 posturi vacante la data de 1 ianuarie 2002. CSM, RAPORTUL 2001. De exemplu, conform informației oferite de CSM, judecătoria de sector Cahul avea doar patru judecători și cinci posturi vacante în iulie 2002. Această instanță nu este singura care se afla într-o astfel de situație. Într-adevăr, unele persoane intervievate au declarat că posturile vacante din instanțele lor nu au fost ocupate de mai bine de doi ani. Salariile mici de judecător și imposibilitatea de a face rost de locuințe pentru judecători au fost identificate drept obstacole principale în calea ocupării posturilor vacante.

Factorul 28: Sisteme de gestiune și urmărire a circuitului dosarelor

Justiția dispune de un sistem de gestiune și urmărire a circuitului dosarelor care asigură audierea cauzelor într-un mod cât mai eficient.

Concluzie	Corelație: Negativ
În cadrul sistemului actual de gestiune și urmărire a circuitului dosarelor, informația este introdusă manual, în scris, în registre și fișe de evidență. Deși, în general, sistemul permite personalului instanței să extragă informații privind statutul unui caz dat, el este ineficient și ia mult timp.	

Analiză/Date generale:

Fiecare instanță are o cancelarie responsabilă de introducerea informației în registrele de dosare civile, penale, administrative sau de alt tip, la intentarea fiecărei acțiuni judiciare. Pe lângă aceasta, după ce plângerea este acceptată și dosarul este repartizat judecătorului, personalul cancelariei completează o fișă de evidență pentru dosarul respectiv cu informații cum sunt numele părților, obiectul litigiului, numărul dosarului, numele judecătorului căruia i-a fost repartizat dosarul, data intentării acțiunii judiciare, și în final data soluționării dosarului, precum și oricare alte informații privind procedurile ulterioare, cum ar fi atacarea hotărârii judecătorești. Deși sistemul de gestiune și urmărire a circuitului dosarelor funcționează, el este ineficient și consumă mult timp. În registre și în fișele de evidență se introduce aceeași informație de două ori, iar localizarea informației privind statutul unui dosar oarecare poate fi dificilă. Mai mult, colectarea datelor pentru rapoartele statistice trimestriale și anuale ce urmează a fi prezentate Ministerului de Justiție și CSM necesită foarte mult timp și efort. Unele persoane intervievate s-au plâns de tergiversări în soluționarea dosarelor, ceea ce constituie o încălcare a dreptului la un proces echitabil. Acest lucru este confirmat și de datele oferite de CSM care indică faptul că aproximativ 10-20% din dosarele civile și penale nu au fost soluționate între-o perioadă rezonabilă de timp. Vezi CSM, RAPORT2001. În cadrul sistemului actual, este dificil să faci schimb de informații cu alte instanțe și adesea există întârzieri în transmiterea dosarelor către instanțele ierarhic superioare atunci când hotărârile judecătorești sunt atacate. Mai mult, s-au pierdut dosare în câteva instanțe. CSM, RAPORT 2001.

Factorul 29: Dotări cu aparatură informatică și de birou

Instanțele judecătorești sunt dotate cu un număr suficient de calculatoare și alte echipamente de birou care să permită exercitarea atribuțiilor într-un mod cât mai eficient.

Concluzie	Corelație: Negativ
Majoritatea instanțelor judecătorești nu dispune de un număr suficient de computere, și puține computere sunt conectate la Internet.	

Analiză/Date generale:

Vorbind la general, instanțele nu sunt dotate în mod corespunzător cu computere, printere și mașini de fotocopiere. Majoritatea instanțelor are computere, dar numai unul sau două, și acelea de obicei sunt situate în biroul președintelui sau în cancelarie. În consecință, majoritatea judecătorilor nu are acces la computer. Anumiți judecători s-au văzut nevoiți să-și cumpere computere din mijloacele proprii. Mai mult, din lipsă de fonduri guvernamentale majoritatea computerelor din instanțele de judecată nu este conectată la Internet sau la bazele informatice de date juridice.

Curtea Supremă de Justiție și judecătoriile economice o duc mai bine în această privință decât alte instanțe. Curtea Supremă de Justiție dispune de aproximativ 17 computere. Toți judecătorii de la judecătoriile economice au computere care pot fi folosite pentru documentare juridică și sunt conectate la o rețea locală, dar numai un singur computer are acces la legislația curentă actualizată.

În general, instanțele de judecată au trebuit să se bizuiască pe generozitatea donatorilor internaționali în privința acestui echipament. De exemplu, potrivit persoanelor intervievate, PNUD a dotat tribunalele și Curtea de Apel cu computere și programe computerizate de baze de date juridice, iar fiecare din judecătoriile de sector a primit recent câte un computer și câte un printer.

Factorul 30: Distribuția și indexarea legislației curente

Există un sistem prin care toți judecătorii primesc la timp legislația și jurisprudența internă actuală și există un sistem recunoscut la nivel național pentru identificarea și organizarea modificărilor în legi.

Concluzie	Corelație: Negativ
Sistemul prin care legislația curentă se distribuie judecătorilor este necorespunzător, iar majoritatea lor are acces doar la un segment mic al jurisprudenței.	

Analiză/Date generale:

Ministerul de Justiție este responsabil de asigurarea instanțelor de judecată cu „acte normative, comentarii, îndrumări și literatură juridică, necesare pentru exercitarea obligațiilor profesionale”. HOTĂRÂREA CU PRIVIRE LA MINISTERUL JUSTIȚIEI art. 8(30). Din acest motiv, Ministerul Justiției abonează toate instanțele de judecată la *Monitorul Oficial* în care se publică toate legile și alte acte normative înainte ca ele să intre în vigoare. Cu toate acestea, deoarece

fiecare instanță primește numai un singur exemplar al *Monitorului Oficial*, toți judecătorii trebuie să îl împartă. În unele instanțe se fac uneori copii ale legilor pentru toți judecătorii, dar nu toate instanțele dispun de mașini de fotocopiere. În încercarea de a face față acestei probleme, unii președinți de instanță organizează întâlniri ale judecătorilor pentru a discuta legislația nouă. Uneori și Ministerul Justiției trimite copii de pe noile acte legislative către instanțele de judecată.

Modificările frecvente în legi îngreunează consultarea legislației curente de către judecători. Unii din ei au adoptat practica tipăririi modificărilor pe bucăți de hârtie, pe care ei apoi le pot insera în locurile corespunzătoare din textele vechi de legi sau coduri. Pe lângă aceasta, unii judecători se abonează la *Monitorul Oficial*, sau achiziționează alte publicații juridice, din banii proprii.

Majoritatea hotărârilor judecătorești rămâne nepublicată ceea ce îngreunează accesul la jurisprudență. Cu toate acestea, unele hotărâri judecătorești sau rezumate ale hotărârilor sunt disponibile în buletinele instanțelor de judecată. Deși numeroase instanțe au biblioteci juridice cu colecții de legi și de alte publicații, s-a declarat că în general ele nu sunt corespunzătoare din cauza lipsei de fonduri.

Există baze comerciale de date juridice cu acte publicate care sunt actualizate în mod periodic. De asemenea, există o bază de date gratuită ce poate fi accesată prin Internet (de exemplu, www.docs.md). Cu toate acestea, din cauza numărului insuficient de computere și a finanțării necorespunzătoare majoritatea covârșitoare a judecătorilor de la instanțele inferioare nu are acces la baze de date. Curtea Supremă de Justiție și Compania "MoldData" au elaborat recent „Lex Practica”, o bază de date a jurisprudenței, care include importante hotărâri explicative și hotărâri judecătorești ale curții, dar în general alte instanțe de judecată încă nu au acces la ea.